

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра права, національної безпеки та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота магістра
на тему
ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Виконав студент 2 курсу,
групи ППГЗ-2-24
Спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічна політика і управління в
умовах гібридних загроз»
_____ Олександр ГЩЕЛЄВ

Науковий керівник роботи:
доктор юридичних наук, доцент
_____ Світлана КЛІМОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	14
1.1 Сутність і правове регулювання прав людини і основоположних свобод.....	14
1.2. Формування інституту прав людини в Україні	18
1.3. Обмеження прав людини у правозастосовній діяльності Національної поліції України: поняття та класифікація	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ	32
2.1 Правозахисна спрямованість Національної поліції	32
2.1 Службова діяльність поліцейського як інструмент забезпечення прав людини	38
2.3 Дотримання прав людини під час надання поліцейських послуг та реалізації єдиної державної гендерної політики	42
РОЗДІЛ 3 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ..	48
3.1 Забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку через міжвідомчу співпрацю і громадський контроль	48
3.2 Посилення взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини	54
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ	86

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЕКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗДПЛ – Загальна декларація прав людини

КМУ – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МАЖП – Міжнародна асоціація жінок-поліцейських

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

НПУ – Національна поліція України

ОВС – органи внутрішніх справ

ОМБУДСМАН – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ТРО – територіальна оборона

УАППО – Українська асоціація представниць правоохоронних органів

УДПЛ – Управління дотримання прав людини Національної поліції України

ЦНАП – центр надання адміністративних послуг

PNR – Passenger Name Record (дані про реєстрацію пасажирів)

SPOC – Single Point of Contact (єдиний контактний пункт)

Prüm – система автоматизованого обміну даними між правоохоронними органами ЄС

EUCARIS – Європейська система інформації про транспортні засоби

ВСТУП

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, особливої актуальності набуває проблема забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини у діяльності органів публічної влади, насамперед Національної поліції України. В умовах суттєвого ускладнення безпекової ситуації, розширення повноважень правоохоронних органів та зростання кількості випадків правомірного втручання держави у сферу приватної автономії особи, питання дотримання стандартів прав людини набуває не лише правового, а й суспільно-політичного значення.

Національна поліція України є ключовим суб'єктом реалізації державної політики у сфері внутрішньої безпеки та охорони правопорядку, а її діяльність безпосередньо пов'язана з повсякденною реалізацією, захистом і можливим обмеженням прав і свобод людини. У період воєнного стану поліцейські залучаються до виконання широкого кола завдань, зокрема забезпечення публічної безпеки, охорони правопорядку, участі в територіальній обороні, документування воєнних злочинів, евакуаційних і гуманітарних заходів, охорони стратегічних об'єктів та підтримання правового режиму воєнного стану. Зазначені функції об'єктивно супроводжуються підвищеним рівнем ризику, інтенсивним застосуванням владних повноважень та необхідністю прийняття рішень у складних і динамічних умовах, що створює додаткові виклики для забезпечення прав людини.

Зростання кількості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, диверсійною діяльністю, порушенням публічного порядку, а також поширення гібридних загроз вимагає від Національної поліції України підвищення ефективності правоохоронної діяльності. Водночас така ефективність не може досягатися за рахунок зниження рівня правових гарантій особи, що зумовлює необхідність чіткого нормативного визначення меж повноважень поліції, удосконалення організаційних механізмів правозахисної діяльності та

посилення внутрішнього і зовнішнього контролю за дотриманням прав людини.

Особливе місце Національної поліції України у системі публічної влади зумовлюється широтою та складністю її компетенції, а також покладенням на неї основної відповідальності за протидію злочинності й запобігання правопорушенням. Саме поліція виступає центральним інструментом реалізації єдиної державної політики у сфері внутрішньої безпеки, що є складовою внутрішньої політики України [101, с. 146]. У цьому контексті правозахисна спрямованість діяльності поліції є визначальним критерієм її легітимності та довіри з боку суспільства.

Реформування системи правоохоронних органів України, зокрема реформа поліції 2015 року, було спрямоване на зміну ідеології правоохоронної діяльності від каральної до сервісно-орієнтованої, побудованої на принципах верховенства права, поваги до людської гідності, відкритості та партнерської взаємодії з громадянами. У межах цієї реформи було оновлено організаційну структуру поліції, переглянуто підходи до добору та професійної підготовки кадрів, упроваджено нове законодавче регулювання та розпочато адаптацію правоохоронної діяльності до міжнародних, зокрема європейських, стандартів захисту прав людини.

Подальший розвиток реформи закріплено у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки, який передбачає підвищення ефективності діяльності поліції та інших правоохоронних органів, посилення антикорупційних механізмів, удосконалення системи управління та зміцнення правозахисної складової правоохоронної діяльності [4]. Однак реалізація зазначених заходів в умовах воєнного стану потребує переосмислення правових і організаційних засад діяльності Національної поліції України саме з позицій захисту прав людини.

За таких обставин актуалізується потреба у комплексному науковому дослідженні правових та організаційних засад діяльності Національної поліції України щодо захисту прав людини, з урахуванням особливостей правового

режиму воєнного стану, міжнародних стандартів у сфері прав людини та практики їх застосування. Таке дослідження має сприяти вдосконаленню нормативно-правового регулювання, підвищенню ефективності організаційних механізмів правозахисної діяльності поліції та забезпеченню балансу між потребами національної безпеки й гарантіями прав і свобод людини в демократичній правовій державі.

Проблематика захисту прав і свобод людини у діяльності органів правопорядку, а також забезпечення балансу між правами людини та владними повноваженнями держави, є предметом постійної уваги вітчизняної та зарубіжної правової науки. У наукових дослідженнях ці питання розглядаються з позицій конституційного, адміністративного, кримінального та міжнародного права, що свідчить про їх комплексний і міжгалузевий характер.

Значний внесок у розроблення теоретичних засад балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку зроблено у працях В. М. Пекарчука, який обґрунтовує необхідність поєднання ефективного державного примусу з надійними правовими гарантіями особи в умовах правової держави. Автор наголошує, що діяльність правоохоронних органів має ґрунтуватися на принципах законності, пропорційності та підконтрольності, а недотримання цих засад призводить до деформації правозахисної функції держави.

Проблеми тимчасового обмеження прав людини та застосування спеціальних правових режимів ґрунтовно досліджено у дисертаційному дослідженні К. П. Футорянської, де розкрито роль тимчасових заходів у системі захисту прав людини та визначено їх правову природу, межі й умови застосування. Авторка акцентує увагу на необхідності чіткого нормативного регулювання таких заходів і запобігання їх трансформації у постійні обмеження прав і свобод.

Конституційно-правові аспекти обмеження прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану розкрито у працях Л. В. Півненко, яка аналізує допустимі межі втручання держави у сферу прав людини та

обґрунтовує пріоритетність принципів необхідності й пропорційності. Аналогічна проблематика розглядається й у англomовній публікації L. Pivnenko, де здійснено порівняльний аналіз українського досвіду з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини.

Окремі аспекти втручання у приватне життя в умовах воєнного стану досліджено у працях В. О. Кучера, який наголошує на підвищених ризиках порушення права на приватність у діяльності органів публічної влади та необхідності посилення судового й адміністративного контролю за такими втручаннями. Організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини за законодавством України проаналізовано також у дослідженнях І. М. Проця та А. М. Мерника, які розглядають загальнотеоретичні підходи до обмежень прав у межах особливих правових режимів.

Питання вдосконалення конституційного регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні висвітлено у працях О. В. Константого, який підкреслює необхідність систематизації конституційних прав і свобод та узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері прав людини.

Безпосередньо проблематика захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України стала предметом досліджень М. О. Семенишина, який розкриває механізм правозахисної діяльності поліції та визначає її місце у загальній системі гарантій прав людини. Значний практичний інтерес становлять праці Л. Омельчук та Ю. Добровольської, присвячені ролі правоохоронних органів у забезпеченні прав учасників кримінального провадження під час воєнного стану, а також дослідження О. М. Пилип'юка, який аналізує адміністративно-правові засади реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Сучасний стан, проблеми та перспективи діяльності Національної поліції України щодо захисту прав людини розглядаються у працях А. Федчишина, К. Шаповалової, Д. В. Швеця, які акцентують увагу на сервісній

моделі поліцейської діяльності, ролі підрозділів з дотримання прав людини та формуванні правозахисної культури в системі Національної поліції.

Окремий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені проблемам особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ і правоохоронних органів, зокрема роботи В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, О. І. Беспалової, О. Ф. Кобзаря, О. В. Кузьменко, В. П. Ліпкана, О. М. Музичука, Р. В. Шаповала, Т. В. Шевченко та інших. У цих дослідженнях обґрунтовується необхідність належного правового, організаційного та соціального забезпечення безпеки правоохоронців як передумови ефективного виконання ними правозахисних функцій.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема правових та організаційних засад діяльності Національної поліції України щодо захисту прав людини в умовах воєнного стану залишається недостатньо комплексно опрацьованою. Більшість праць зосереджується або на загальнотеоретичних аспектах обмеження прав людини, або на окремих напрямках правоохоронної діяльності, без системного аналізу взаємозв'язку правозахисної функції поліції, її організаційної побудови та особливостей правового режиму воєнного стану.

Зазначене зумовлює актуальність і наукову доцільність подальшого дослідження правових та організаційних засад діяльності Національної поліції України щодо захисту прав людини з урахуванням сучасних безпекових викликів, міжнародних стандартів і практики правозастосування, що й обумовлює вибір теми цієї магістерської роботи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів публічної влади, зокрема Національної поліції України.

Предметом дослідження є правові та організаційні засади діяльності Національної поліції України щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, механізми їх реалізації та обмеження у правозастосовній діяльності поліції, а також інструменти забезпечення балансу між правами

людини та владними повноваженнями поліції в умовах воєнного стану.

Мета магістерської роботи полягає у комплексному теоретико-правовому та організаційно-правовому аналізі діяльності Національної поліції України щодо захисту прав і свобод людини, з'ясуванні особливостей реалізації правозахисної функції поліції в умовах воєнного стану, а також у виробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів Національної поліції України з урахуванням конституційних принципів, міжнародних стандартів у сфері прав людини та практики їх застосування.

Для досягнення поставленої мети у магістерській роботі передбачається розв'язання таких основних завдань:

1. Розкрити сутність прав людини і основоположних свобод, їх правову природу та значення у системі демократичної правової держави.
2. Проаналізувати міжнародно-правові та національні стандарти правового регулювання прав і свобод людини.
3. Дослідити процес формування інституту прав людини в Україні, його етапи, особливості та сучасний стан розвитку.
4. Визначити поняття обмеження прав людини у правозастосовній діяльності Національної поліції України.
5. Здійснити класифікацію обмежень прав людини, що застосовуються поліцією, з урахуванням їх правової природи, мети та умов застосування, зокрема в умовах воєнного стану.
6. Проаналізувати правозахисну спрямованість діяльності Національної поліції України як одного з ключових суб'єктів забезпечення прав людини.
7. Охарактеризувати службову діяльність поліцейського як інструмент реалізації та захисту прав і свобод людини.
8. Дослідити особливості дотримання прав людини під час надання поліцейських послуг.
9. Проаналізувати роль Національної поліції України у реалізації єдиної

державної гендерної політики та забезпеченні недискримінації у правоохоронній діяльності.

10. Виявити основні проблеми та ризики порушення прав людини у практичній діяльності поліції.

11. Дослідити механізми забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку через міжвідомчу співпрацю.

12. Проаналізувати значення громадського контролю як інструменту забезпечення прав людини у діяльності Національної поліції України.

13. Охарактеризувати правові та організаційні засади взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

14. Визначити напрями посилення взаємодії Національної поліції України з інститутом омбудсмена з метою підвищення ефективності захисту прав і свобод людини і сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового та організаційного забезпечення діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав людини з урахуванням умов воєнного стану та європейських стандартів.

Дослідження правових та організаційних засад діяльності Національної поліції України щодо захисту прав людини ґрунтується на застосуванні комплексного набору загальнонаукових, логіко-правових, спеціальних юридичних *методів та конкретних прийомів* аналізу. Таке поєднання методів забезпечує всебічність, об'єктивність і глибину наукового аналізу предмета та об'єкта дослідження.

1. Загальнонаукові методи. Аналіз і синтез застосовувалися для розділення досліджуваного явища на складові (наприклад, правові та організаційні засади діяльності поліції) та подальшої інтеграції отриманих результатів у цілісну наукову картину щодо захисту прав людини. Індукція та дедукція дали змогу формулювати загальні висновки на основі конкретних фактів правозастосовної практики та логічно виводити наслідки для теорії та практики діяльності Національної поліції. Порівняння і класифікація

використовувалися при порівнянні норми національного права з міжнародними стандартами захисту прав людини та при систематизації видів обмежень та правозахисних механізмів у діяльності поліції.

2. Логіко-правові методи. Юридичний аналіз слугував основою для системного дослідження нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється діяльність органів правопорядку, зокрема Закону України «Про Національну поліцію», Конституції України, міжнародних договорів.

Інтерпретація правових норм застосовувалася для роз'яснення змісту конституційних положень, зокрема щодо захисту прав і свобод, та їх співвідношення з правозастосовною практикою поліції.

Особлива увага приділялася аналітичному вивченню рішень Конституційного Суду України, що є важливим джерелом тлумачення конституційних прав і свобод, юридичних гарантій їх захисту, меж повноважень державних органів та контролю за їх дотриманням. Правові позиції КСУ у цих рішеннях використовуються як орієнтир для обґрунтування висновків щодо конституційних засад захисту прав людини у діяльності поліції:

Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-р/2018 визначає межі конституційної відповідності законотворчих актів та підкреслює обов'язок держави утверджувати і забезпечувати права людини, що має пряме значення для оцінки повноважень та обмежень органів публічної влади, зокрема поліції, у сфері реалізації прав і свобод. Цей документ використовується для висвітлення принципів верховенства права та обмеження державної влади у контексті забезпечення прав людини як конституційних цінностей.

Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 містить юридичну позицію щодо тлумачення обмеження прав і свобод, зокрема трактує звуження змісту прав як одну з форм їх обмеження. Це важливо для розуміння правового змісту обмежень у діяльності поліції, коли вона застосовує владні повноваження в певних умовах.

Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2019 р. № 7-р/2019 підтверджує принцип верховенства права та обов'язковість відповідності законів Конституції України, що є ключовим при аналізі нормативно-правових засад діяльності поліції та меж її повноважень щодо прав людини.

Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 розкриває вимоги соціальної і правової держави щодо соціальних прав людини та обов'язок держави створювати умови для реалізації прав людини. Це рішення використовується для аналізу конституційних гарантій і обмежень у діяльності правоохоронних органів, зокрема поліції.

4. Історико-правовий та системний методи. Історико-правовий метод застосовувався для висвітлення еволюції інституту захисту прав людини в Україні, етапів реформи поліції та розвитку нормативно-правової бази. Системний аналіз використовувався для встановлення взаємозв'язків між окремими елементами досліджуваної проблеми: правовою природою прав людини, повноваженнями поліції та механізмами їх реалізації й захисту.

5. Метод порівняльного правознавства. Метод порівняння національних та міжнародних стандартів захисту прав людини (зокрема Європейської конвенції з прав людини і практики ЄСПЛ) дозволив виявити прогалини в українському правовому регулюванні та запропонувати шляхи їх подолання через правозастосовну практику і нормативні зміни.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що отримані у процесі дослідження висновки та узагальнення можуть бути використані у практичній діяльності органів Національної поліції України з метою вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини, підвищення правозахисної спрямованості службової діяльності поліцейських та мінімізації ризиків порушення прав людини, особливо в умовах воєнного стану. Матеріали роботи можуть слугувати науково-методичною основою для розроблення внутрішніх відомчих рекомендацій, програм підвищення кваліфікації та професійної підготовки поліцейських, а також використовуватися у правозастосовній практиці під час оцінки законності й

пропорційності поліцейських заходів. Окремі положення дослідження можуть бути застосовані у діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів прокуратури та суду при здійсненні контролю за дотриманням прав людини, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін адміністративно-правового та конституційно-правового спрямування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

1.1 Сутність і правове регулювання прав людини і основоположних свобод

У сучасному правовому дискурсі проблематика прав і свобод людини характеризується багатовекторністю підходів, що зумовлено різноманіттям правових ідей, теорій та доктрин, а також історичними, культурними, духовними й соціальними особливостями розвитку суспільств. Така багатоманітність праворозуміння притаманна і питанням взаємовідносин людини з державою, оскільки права людини формуються на перетині політичних, моральних і юридичних уявлень про допустимі межі державної влади.

Права людини є однією з ключових категорій сучасного права, що водночас виступає суспільною цінністю та важливим здобутком цивілізаційного розвитку. Вони використовуються як для позначення сукупності міжнародних стандартів і законодавчо закріплених норм, так і для визначення правового статусу особи в суспільстві. Саме рівень забезпечення прав і свобод людини є показником гуманістичного характеру держави та зрілості правової системи.

Водночас багатовекторність праворозуміння свідчить про відсутність абсолютно об'єктивного й універсального змісту прав людини у «чистому вигляді». Реальністю є лише уявлення, теорії та нормативні конструкції, що визначають права людини й опосередковують матеріальні та духовні можливості особи в суспільстві. Проте це не заперечує необхідності формування та визнання певного мінімуму загальнолюдських і загальнодемократичних вимог до правового та соціального статусу особи, який має бути гарантований незалежно від особливостей конкретної держави.

Найбільш концентроване й формалізоване відображення праворозуміння міститься у конституційному та поточному законодавстві держав, яке фіксує базові підходи до сутності прав людини та механізмів їх реалізації.

Вагомий внесок у розуміння сутності прав людини зроблено у філософсько-антропологічних концепціях. Так, С. Сливка пов'язує проблему «олюднення людини» з переорієнтацією виховання особистості на розвиток її духовної та інтелектуальної активності, що забезпечує свободу волі та утвердження власного «Я» [148, с. 128].

Розвиваючи цю ідею, В. Бачинін зазначає, що «Я» людини є багатовимірним і проявляється у трьох антропологічних іпостасях: життєвій, соціальній і духовній, кожна з яких по-своєму реалізується у правовому просторі [137, с. 249]. Відповідно, права людини мають забезпечувати:

- 1) життєві потреби, пов'язані з фізичним існуванням і матеріальним добробутом [148, с. 130];
- 2) соціальну самореалізацію через участь у суспільному житті [137, с. 254];
- 3) духовний розвиток, що ґрунтується на моральних цінностях і прагненні до справедливості [148, с. 131].

У цьому контексті «олюднення людини» ототожнюється із процесом соціалізації, який охоплює когнітивні, емоційні, поведінкові та моральні аспекти розвитку особистості [140, с. 253]. Права людини, таким чином, постають як універсальні та невід'ємні можливості, необхідні для повноцінного існування й розвитку особи та гарантовані державою відповідно до міжнародних стандартів [76].

Аналіз наукових джерел свідчить, що інститут прав людини пройшов низку трансформаційних етапів – від формування ідеї прав людини у суспільній свідомості до її теоретичного осмислення та закріплення у правовому полі держав. У процесі історичного розвитку виникали концепції й доктрини, що визначали зміст, обсяг і природу прав людини та зумовлювали інституціоналізацію цього явища.

Фундаментальні права людини сформувалися як відповідь на потребу обмеження державної влади та захисту особи від її надмірного втручання. У науковій літературі права людини розглядаються не лише як вроджені можливості, а й як моральні вимоги до влади, що слугують орієнтиром для законодавця та основою гідного існування людини [136, с. 19–20].

Перші акти формального закріплення прав людини з'явилися наприкінці XVIII століття – у Конституції штату Вірджинія 1776 року, Біллі про права 1791 року та Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Важливою особливістю цих документів є поділ прав на природні (особисті) та позитивні (права громадянина).

Ключовим міжнародним актом у сфері прав людини стала Загальна декларація прав людини 1948 року [32], яка разом із Міжнародними пактами 1966 року сформувала Міжнародний Білль про права людини. В європейському правовому просторі визначальну роль відіграє Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікована Україною у 1997 році [40].

Україна є учасницею універсальної та європейської систем захисту прав людини, що зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Особливе значення має стаття 3 Статуту Ради Європи, яка зобов'язує держави-члени визнавати принцип верховенства права та забезпечувати здійснення прав і свобод людини [109].

Конституція України імплементувала основні положення міжнародних актів у сфері прав людини та закріпила систему громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав і свобод [46]. Вона має найвищу юридичну силу та становить основу всієї правової системи держави [74]

Чинна Конституція України імплементувала всі основні положення міжнародно-правових актів з прав людини та визначила систему прав і свобод у всіх основних сферах, передбачивши, зокрема, громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина [46]. Конституція має найвищу юридичну силу та становить першооснову

законодавства, далі йдуть конституційні, звичайні закони, в тому числі й кодекси, та підзаконні нормативно-правові акти, що видаються на виконання законів і не повинні їм суперечити [74].

Функції конституції можуть бути визначені як напрями цілеспрямованого впливу, здійснюваного конституцією на суспільні відносини [43, с.76]. Виокремлення функцій конституції залежить від функцій права, які поділяють на загальносоціальні (політична, економічна, соціальна, ідеологічна) та спеціальні (регулятивна, охоронна, установча, інформаційна) залежно від сфери та способів впливу на суспільні відносини.

Конституція України відіграє надзвичайно важливу роль у державотворенні та правотворенні країни. Нижче представлені ключові аспекти її значення та ролі:

Рис.1.1 – Значення Конституції України [сформовано автором з використанням джерела 97]

Конституція України виконує низку загальносоціальних і спеціальних функцій, зокрема регулятивну, охоронну, установчу та інформаційну [43, с. 76]. Вона виступає гарантією стабільності політичного ладу, балансу між владою і свободою та реалізації фундаментальних цінностей суспільства [53, с. 75].

Конституційний Суд України у своїй практиці неодноразово наголошував на неприпустимості звуження змісту та обсягу прав людини, підкреслюючи, що обмеження прав можливе лише у межах, визначених Конституцією (статті 3, 22, 64, 157 Конституції України). Зміни до законодавства не можуть порушувати сутності гарантованих прав, навіть за умов фінансових чи соціально-економічних труднощів.

На міжнародному рівні до основоположних свобод належать свобода думки, совісті й релігії (ст. 9 ЄКПЛ), свобода вираження поглядів (ст. 10 ЄКПЛ), свобода мирних зібрань і об'єднань (ст. 11 ЄКПЛ). Їх реалізація може бути обмежена лише з міркувань національної безпеки, громадського порядку або захисту прав інших осіб.

На національному рівні основоположні свободи закріплені у Конституції України, зокрема свобода світогляду і віросповідання (ст. 35), свобода пересування (ст. 33), свобода думки і слова (ст. 34), свобода політичної діяльності та об'єднання (ст. 15, 36).

Отже, сутність прав людини полягає у забезпеченні можливості вільного та відповідального самовизначення особи в межах закону, за умови поваги до прав інших. Права людини формуються і реалізуються у взаємодії міжнародного та національного рівнів правового регулювання, а їх ефективний захист є ключовою умовою розвитку демократичної, правової та соціальної держави.

1.2. Формування інституту прав людини в Україні

Формування інституту прав людини в Україні є результатом тривалого еволюційного процесу, що охоплює розвиток ідеї, теорії, концепції та доктрини

прав людини з подальшим їх закріпленням у формальних правових актах. Інституалізація прав людини відбувалася поступово – від національного рівня до міждержавного (глобального) та регіонального, що зумовило їх включення до правових систем держав і міжнародного співтовариства [15, с. 5–6].

В Україні інститут прав людини сформувався як складова національної правової системи, тісно пов'язана з міжнародними стандартами у сфері прав людини. Визначальну роль у цьому процесі відіграла Конституція України, яка закріпила засадничі підходи до розуміння прав і свобод людини, їх гарантій та меж реалізації.

Відповідно до статті 22 Конституції України, права і свободи людини і громадянина, закріплені Основним Законом, не є вичерпними, гарантуються державою та не можуть бути скасовані. Прийняття нових законів або внесення змін до чинних не повинно призводити до звуження змісту та обсягу вже існуючих прав і свобод.

Невичерпність прав і свобод зумовлена постійним зростанням і диференціацією потреб людини, що об'єктивно вимагає розвитку правового регулювання. Водночас відкритість переліку прав не означає їх абсолютності, оскільки Конституція України (статті 21, 64) допускає можливість обмеження окремих прав за умов, визначених законом. Частина прав людини існує поза межами Конституції України – у міжнародних договорах, ратифікованих державою, але ще не інкорпорованих до Основного Закону, а також у законах України, деякі з яких не мають прямого конституційного закріплення [111, с. 159].

Гарантованість і незмінність конституційних прав означає заборону їх офіційного чи фактичного скасування, що прямо впливає зі статті 157 Конституції України та розглядається як фундаментальна гарантія прав людини [111, с. 160].

Інститут прав людини функціонує через систему правових норм, які є загальнообов'язковими правилами поведінки, встановленими або санкціонованими державою. Саме правові норми визначають модель належної

поведінки, яку держава гарантує та захищає, і які розраховані на багаторазове застосування у типових суспільних відносинах [74, с. 173].

Конституційно-правовий статус людини і громадянина, за справедливим зауваженням В. Боняка, є багатоаспектним соціально-правовим феноменом, який слід розглядати як генеральний інститут конституційного права (у статичному вимірі) та як динамічне явище правової дійсності [110, с. 17]. Такий підхід дозволяє поєднати нормативне закріплення прав людини з реальними механізмами їх реалізації та захисту.

Важливим етапом формування інституту прав людини стало приєднання України до універсальних і регіональних міжнародно-правових актів. У статті 3 Загальної декларації прав людини проголошено право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканність [32]. Аналогічні гарантії закріплено у статті 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка визначає умови правомірного застосування сили державою [40].

Конституція України 1996 року у розділі II врахувала базові міжнародні концепції прав і свобод людини. Проте подальший науково-технічний і гуманітарний прогрес зумовив появу так званого «четвертого покоління» прав людини (інформаційні, екологічні, біоетичні, право на добре управління тощо), які вже закріплені в міжнародних документах, зокрема в Хартії основних прав ЄС, але ще не повною мірою інтегровані в конституційний статус особи в Україні. Ще наприкінці 1990-х років П. М. Рабінович наголошував на доцільності розширення переліку конституційних прав з урахуванням міжнародних зобов'язань України.

У науці конституційного права широко застосовується класифікація прав людини за сферами суспільного життя, що дозволяє систематизувати проблеми правозахисту. Найбільш доцільним є поділ прав на особисті, політичні та культурні, а також соціально-економічні, межі між якими є умовними через їх взаємозалежність (рис.1.2).

Особисті права спрямовані на захист приватної сфери життя людини та

забезпечення її автономії. До них належать право на життя, особисту недоторканність, честь і гідність, свободу пересування, недоторканність житла тощо. Вони характеризуються основоположністю, невідчужуваністю та природним характером [39, с. 82].

Політичні права забезпечують участь особи у державному та суспільно-політичному житті, зокрема право на об'єднання, участь у виборах, доступ до публічної служби. Культурні права гарантують духовний розвиток особи, свободу творчості, право на освіту та доступ до культурних цінностей [104, с. 96].

Соціально-економічні права спрямовані на забезпечення матеріальних умов гідного життя і включають право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, житло тощо [124, с. 102]. Визнання єдності та взаємозалежності всіх прав людини виключає ієрархізацію між ними та відповідає підходам, закріпленим у міжнародно-правових документах.

У сучасній правовій державі роль держави у формуванні та забезпеченні інституту прав людини є визначальною, оскільки саме держава виступає основним суб'єктом, відповідальним за визнання, гарантування, реалізацію та захист прав і свобод особи. Конституційні права людини в Україні розглядаються як гарантовані державою можливості, необхідні для існування та всебічного розвитку особи, що підлягають ефективному судовому захисту [131; 144, с. 1003]. Такий підхід відповідає загально визнаним міжнародно-правовим стандартам і закріплює пріоритет людини як найвищої соціальної цінності.

Відповідно до статті 3 Конституції України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Це означає, що держава зобов'язана не лише утримуватися від порушень прав людини (негативні зобов'язання), а й активно створювати умови для їх реалізації та захисту (позитивні зобов'язання). У цьому контексті інститут прав людини постає як складна система правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення гідного існування особи в суспільстві.

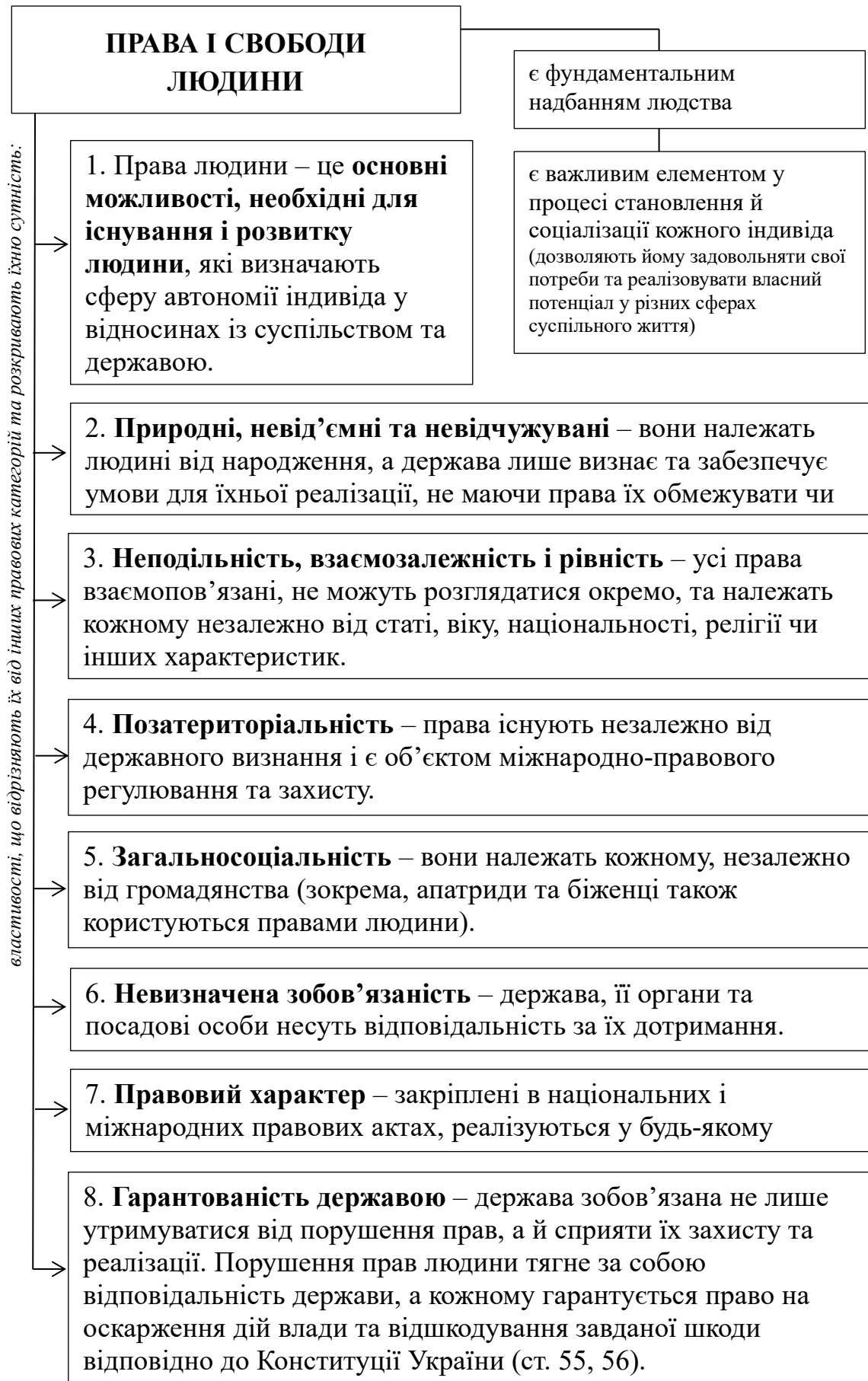

Рис. 1.2 – Характерні риси прав і свобод людини

Особливого значення роль держави у сфері прав людини набуває в умовах воєнного стану. Конституція України допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень (ст. 64). Водночас навіть за умов дії особливого правового режиму обмеження прав людини мають відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності, а також бути спрямованими виключно на захист національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку. Неприпустимим є звуження сутності прав і свобод або їх скасування, оскільки це суперечило б конституційним засадам правової держави.

У механізмі реалізації державної політики у сфері прав людини ключову роль відіграють правоохоронні органи. Саме вони безпосередньо забезпечують дотримання правопорядку, захист прав і свобод людини та громадянина, охорону конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності держави [63, с. 249]. Діяльність правоохоронних органів перебуває на межі реалізації державного примусу та забезпечення прав людини, що зумовлює необхідність чіткого правового регулювання їх повноважень.

Правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, реалізують широкий спектр адміністративних, процесуальних і контрольних повноважень, які безпосередньо впливають на права і свободи людини. До таких повноважень належать застосування заходів адміністративного примусу, проведення перевірок, затримань, обшуків, обмеження свободи пересування тощо. У зв'язку з цим особливого значення набуває принцип верховенства права, який вимагає, щоб будь-яке втручання держави у сферу прав людини було правомірним, обґрунтованим і пропорційним поставленій меті.

Водночас у науковій літературі обґрунтовано наголошується на відсутності в Україні цілісного організаційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини в діяльності поліції. Як зазначають дослідники, такий механізм має охоплювати взаємопов'язану систему правових засобів, організаційних форм і методів діяльності, спрямованих на

створення умов для реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини [101, с. 146]. Фрагментарність правового регулювання та недосконалість інституційних процедур негативно впливають на ефективність правозахисної функції правоохоронних органів.

Важливим елементом формування інституту прав людини є судовий контроль за діяльністю правоохоронних органів. Судова влада виступає незалежним арбітром у спорах між особою та державою, забезпечуючи поновлення порушених прав і свобод. Судова практика, зокрема практика Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, відіграє істотну роль у конкретизації змісту прав людини та визначенні меж допустимого втручання держави у сферу приватної автономії особи.

Окрім судового контролю, важливу роль у забезпеченні прав людини відіграють механізми внутрішнього контролю та дисциплінарної відповідальності в системі правоохоронних органів. Їх ефективність значною мірою залежить від рівня правової культури персоналу, якості професійної підготовки та впровадження етичних стандартів службової діяльності. Дотримання прав людини має бути не лише юридичним обов'язком, а й внутрішнім переконанням кожного працівника правоохоронного органу.

У контексті європейської інтеграції України особливої актуальності набуває адаптація діяльності правоохоронних органів до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Участь України в універсальних і регіональних системах захисту прав людини зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства та правозастосовної практики з положеннями міжнародних договорів і рекомендаціями міжнародних організацій. Це стосується, зокрема, стандартів поводження з затриманими особами, гарантій права на справедливий суд, захисту права на приватність та недискримінації.

Окремої уваги потребує питання забезпечення прав людини в умовах воєнного стану, коли правоохоронні органи наділяються додатковими повноваженнями. За таких умов зростає ризик зловживань та непропорційного

обмеження прав і свобод, що вимагає посилення механізмів контролю та відповідальності. Держава повинна забезпечити баланс між потребами національної безпеки та необхідністю збереження демократичних стандартів прав людини.

Таким чином, формування інституту прав людини в Україні є складним і багаторівневим процесом, у якому держава та правоохоронні органи відіграють провідну роль. Ефективність цього процесу залежить від узгодженості нормативного регулювання, якості правозастосовної практики, рівня правової культури та дотримання принципів верховенства права, законності й пропорційності. Подальше вдосконалення діяльності правоохоронних органів у сфері прав людини є необхідною умовою розвитку України як демократичної, соціальної та правової держави.

Таким чином, формування інституту прав людини в Україні є незавершеним, динамічним процесом, що розвивається під впливом міжнародних стандартів, конституційних принципів і трансформацій суспільних відносин. Подальший розвиток цього інституту потребує оновлення конституційного регулювання, систематизації прав і свобод та створення ефективних механізмів їх реалізації і захисту, зокрема у діяльності правоохоронних органів.

1.3. Обмеження прав людини у правозастосовній діяльності Національної поліції України: поняття та класифікація

У правовій державі діяльність Національної поліції України нерозривно пов'язана з реалізацією та одночасним можливим обмеженням прав і свобод людини. Поліцейська діяльність за своєю природою передбачає втручання у сферу приватної автономії особи, зокрема шляхом застосування заходів адміністративного примусу, процесуальних дій, превентивних і контрольних механізмів. Саме тому питання обмеження прав людини у правозастосовній діяльності Національної поліції потребує чіткого теоретичного осмислення та

нормативного врегулювання з урахуванням конституційних і міжнародних стандартів.

З огляду на можливість обмеження реалізації прав і свобод, у правовій доктрині традиційно розрізняють абсолютні та відносні права. Абсолютними вважаються такі права, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, тоді як відносні права допускають можливість обмеження їх реалізації у випадках і порядку, прямо передбачених законом. Аналіз Конституції України, законодавства, юридичних позицій Конституційного Суду України (далі – КСУ), а також міжнародних актів і практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) свідчить про відсутність єдиного, вичерпного підходу до визначення каталогу абсолютних прав.

Конституція України закріплює загальний принцип неприпустимості обмеження прав і свобод людини і громадянина (ст. 64). Водночас частина друга цієї статті визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, зокрема право на життя, на повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, громадянство, право на житло тощо [96]. Разом із тим конституційно-правова практика демонструє, що навіть деякі з прав, формально віднесені до такого переліку, можуть зазнавати тимчасових обмежень у суворо визначених законом межах. Так, особиста недоторканність може бути обмежена на підставі судового рішення відповідно до статті 29 Конституції України, що підтверджено і позиціями КСУ [95]. Це дозволяє дійти висновку, що у правозастосовній діяльності Національної поліції доцільніше говорити не про обмеження самих прав, а про обмеження порядку та умов їх реалізації [90].

Практика ЄСПЛ також виходить із того, що навіть фундаментальні права не завжди мають абсолютний характер. Так, у справі «Гарькавий проти України» Суд наголосив на вичерпному переліку підстав позбавлення свободи, передбачених статтею 5 Європейської конвенції, що свідчить про відносний характер права на свободу та особисту недоторканність [30]. Аналогічно Конституція України допускає обмеження свободи слова (ст. 34), свободи

світогляду і віросповідання (ст. 35), а також права на мирні зібрання (ст. 39) в інтересах національної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я та захисту прав інших осіб.

Щодо права на життя, Конституція України розглядає його як таке, що не підлягає обмеженню (ч. 2 ст. 64). Водночас Європейська конвенція з прав людини у статті 2 допускає винятки, пов'язані з правомірним застосуванням сили, зокрема в умовах воєнних дій [29]. У статті 15 Конвенції передбачено можливість відступу держави від окремих зобов'язань у період надзвичайної загрози, за винятком прав, гарантованих статтями 2, 3, 4 (п. 1) та 7, що фактично визнає ці права абсолютними [40]. Подібний підхід відображено і в позиції Венеційської комісії, яка у «Rule of Law Checklist» до абсолютних відносить право на життя, заборону катувань, рабства та принцип *nullum crimen, nullum poena* [28].

При формуванні правових підходів до обмеження прав людини важливу роль відіграє тлумачення Конституційного Суду України, який роз'яснює зміст та межі конституційних обмежень.

1) Рішення від 22.05.2018 р. № 5-р/2018 – у цьому рішенні Суд наголошує, що людська гідність є самостійним правом, гарантованим статтею 28 Конституції, яке наповнює сенсом усі інші конституційні права та є критерієм допустимості їх обмежень. У мотивувальній частині КСУ зазначає, що основні положення статей 3, 22, 46, 48 і 68 Конституції України формують систему цінностей, де права людини є вищою соціальною цінністю, а держава має обов'язок здійснювати регулювання суспільних відносин на засадах справедливості, верховенства права та гуманізму. Суд дійшов висновку, що при визначенні обсягу й меж реалізації прав необхідно виходити з принципу невідчужуваності й непорушності прав, а їх обмеження має бути пов'язане із захистом інших конституційних прав, гідності та загального благополуччя суспільства. Таким чином, у рішенні № 5-р/2018 КСУ розвиває уявлення про інтерпретацію змісту прав людини й уточнює, що будь-які обмеження не повинні порушувати сутності прав і мають відповідати конституційним

гарантіям їхньої захищеності.

2) Рішення від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 – це рішення стосується конституційного подання про відповідність Конституції положень Земельного кодексу щодо постійного користування земельними ділянками. Хоча справа по суті не стосувалася безпосередньо обмежень прав у сенсі загальних свобод, КСУ у мотивувальній частині визнає, що “звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням”. Суд сформулював, що «зміст прав і свобод людини – це умови і засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини...», а «обсяг прав – це кількісні показники...» і звуження цих характеристик уповноваженими органами чи законодавцем фактично є формою обмеження прав. Це тлумачення мало значення для розуміння юридичної сутності обмежень прав людини, вплинувши на подальшу практику КСУ та законодавців в оцінці обмежувальних норм.

3) Рішення від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 – у цьому рішенні КСУ з’ясував системні взаємозв’язки між принципом соціальної держави та правами соціального характеру (наприклад, правом на соціальний захист і достатній життєвий рівень). Суд підкреслив, що державна політика має забезпечувати реалізацію цих прав, а обмеження повинні відповідати конституційним принципам соціальної справедливості і справедливого балансу між інтересами особи і суспільства. Для правозастосовної діяльності Національної поліції та інших органів це рішення важливе тим, що обмеження прав (навіть у кризових ситуаціях) повинні враховувати загальні соціально-правові цілі та не порушувати основ соціальної рівності й захисту особи.

4) Рішення від 25.06.2019 р. № 7-р/2019 – хоча саме це рішення формально не стосується обмежень прав у загальному вигляді, його правова позиція підкреслює важливість дотримання конституційного порядку при реалізації прав і свобод. Суд у своїх актах неодноразово наголошував, що конституційні гарантії мають бути забезпечені через відповідне законодавство, і втручання у сферу прав людини повинно здійснюватися лише в межах, передбачених Конституцією України.

Значення рішень КСУ для обмеження прав у діяльності Національної поліції (табл. 1.1) полягає в аналізі зазначених рішень КСУ дозволяє виокремити кілька критеріальних засад, що мають значення для обмеження прав людини у діяльності Національної поліції України тощо.

Таблиця 1.1 – Значення рішень Конституційного Суду України для визначення меж обмеження прав людини у діяльності Національної поліції України

№	Рішення Конституційного Суду України	Ключова правова позиція Суду	Значення для обмеження прав людини та діяльності Національної поліції
1	Рішення від 22.05.2018 № 5-р/2018	Людська гідність є самостійною конституційною цінністю та абсолютним правом.	Поліцейські заходи не можуть принижувати людську гідність; вона є критерієм допустимості примусу.
2	Рішення від 22.09.2005 № 5-рп/2005	Звуження змісту або обсягу прав є формою їх обмеження.	Будь-яке зменшення можливостей реалізації прав у діяльності поліції є обмеженням і потребує законного обґрунтування.
3	Рішення від 26.12.2011 № 20-рп/2011	Права людини реалізуються з урахуванням балансу інтересів особи і суспільства.	Поліція має враховувати соціальний контекст і не допускати дискримінаційних обмежень.
4	Рішення від 25.06.2019 № 7-р/2019	Права реалізуються лише в межах Конституції та принципу верховенства права.	Обмеження прав можливі виключно на підставі закону і підлягають судовому контролю.

ЄСПЛ у справі «Soering v. the UK» підкреслив, що заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (ст. 3 Конвенції)

не допускає жодних винятків, навіть за умов війни, що надає цьому праву абсолютного характеру. Аналогічно у справах «Siliadin v. France» та «Rantsev v. Cyprus and Russia» Суд визнав абсолютним право, гарантоване статтею 4 Конвенції, – заборону рабства та примусової праці [31]. КСУ, у свою чергу, послідовно наголошує на абсолютному характері людської гідності як фундаментальної конституційної цінності [88, с. 354].

У загальному розумінні обмеження прав людини – це зменшення або погіршення можливостей особи щодо їх реалізації. Рівень розвитку механізмів обмеження прав є показником демократичності політичної системи та зрілості громадянського суспільства. Конституція України визнає невідчужуваність і непорушність прав, однак допускає можливість їх обмеження у чітко визначених законом випадках (ст. 64). Такі обмеження можуть здійснюватися виключно на підставі закону і лише з метою захисту публічних та приватних інтересів, зокрема національної безпеки, громадського порядку, життя і здоров'я людей, прав інших осіб. Аналогічні підходи закріплено у статті 29 Загальної декларації прав людини та статтях 8, 10, 11 Європейської конвенції.

Під обмеженням прав і свобод людини доцільно розуміти втручання публічної влади, зокрема Національної поліції України, у сферу приватної автономії індивіда на підставі закону з метою забезпечення балансу приватних і публічних інтересів. Встановлюючи принципи, цілі та юридичні форми таких обмежень, Конституція України водночас обмежує державну владу в можливості свавільного втручання у сферу прав і свобод людини [71].

У правовій науці обмеження поділяються на: 1) фактичні обмеження (втрата частини змісту права); 2) обмеження у здійсненні (неможливість реалізації права в конкретних умовах). Вони можуть мати як добровільний, так і примусовий характер, зокрема в умовах воєнного стану. До основних форм конституційно-правових обмежень належать заборона, юридичний обов'язок, відповідальність, а також звуження змісту або обсягу прав [88, с. 342–345]. КСУ визнав, що звуження прав і свобод є однією з форм їх обмеження (рішення від 11.10.2005 та 22.09.2005).

Особливе значення проблема обмеження прав набуває в умовах воєнного стану, коли Національна поліція України здійснює свої повноваження у взаємодії з військовим командуванням та військовими адміністраціями. Такі обмеження мають бути тимчасовими, мінімально необхідними за обсягом і спрямованими на досягнення чітко визначених цілей – захист національної безпеки, оборони та прав інших осіб [144, с. 1010].

Міжнародні стандарти вимагають, щоб будь-яке обмеження прав людини відповідало так званому «трискладовому тесту»: втручання має бути здійснене згідно із законом; переслідувати легітимну мету; бути необхідним у демократичному суспільстві [50]. Недотримання хоча б одного з цих критеріїв свідчить про порушення прав людини з боку держави та її правоохоронних органів.

Таким чином, обмеження прав людини у правозастосовній діяльності Національної поліції України слід розглядати як правомірний, тимчасовий і цілеспрямований юридичний інструмент, що застосовується виключно в межах Конституції України, національного законодавства та міжнародних стандартів. Такі обмеження не повинні призводити до втрати сутності прав людини, а мають забезпечувати баланс між публічними інтересами держави та приватними правами особи в умовах демократичного правопорядку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ

2.1 Правозахисна спрямованість Національної поліції

Сучасні виклики державної політики України зумовлюють необхідність комплексної модернізації інститутів публічної влади, насамперед правоохоронних органів. У демократичній і правовій державі саме вони відіграють ключову роль у забезпеченні правопорядку, законності та захисті прав і свобод людини, що є базовими умовами реалізації принципу верховенства права. Особливе місце в цій системі посідає Національна поліція України, діяльність якої безпосередньо пов'язана з повсякденним втручанням держави у сферу приватної автономії особи.

Емпіричні дані та соціологічні дослідження свідчать про наявність системних проблем у функціонуванні правоохоронної системи, зокрема низький рівень довіри населення до поліції. Так, за результатами загальнонаціонального опитування 2021 року, поліції довіряли лише близько 15 % громадян, що об'єктивно вказує на потребу глибоких інституційних і нормативних змін, спрямованих на посилення правозахисної орієнтації правоохоронної діяльності [131, с. 45].

Упродовж останніх десятиліть система правоохоронних органів України зазнала суттєвих трансформацій у межах реформи державного управління. Ключовими завданнями цих змін стали підвищення рівня безпеки, утвердження сервісної моделі поліції, забезпечення публічного порядку та створення прозорих механізмів захисту прав людини. Визначальним етапом стала реформа 2015 року, у межах якої було створено Національну поліцію України та запроваджено нові підходи до поліцейської діяльності, зокрема орієнтацію на партнерство з громадськістю, підвищення відкритості та

підзвітності поліції суспільству.

Органи правопорядку в Україні – це спеціалізовані державні органи, на які покладено функції охорони прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, захисту суспільного порядку та безпеки, а також протидії злочинності та іншим правопорушенням. Правове визначення сутності та змісту повноважень правоохоронних органів впливає із загальних засад конституційного ладу, що закріплені в Конституції України, та узагальнюється у вітчизняній науковій літературі. Зокрема, в навчальному посібнику «Конституційне право» підкреслюється, що правоохоронні органи реалізують владу держави у сфері правопорядку, здійснюючи функції захисту прав людини та забезпечення верховенства права, що є складовою частиною конституційної системи держави і суспільства [43].

Конституція України визначає основні напрями діяльності правоохоронних органів у низці приписів, зокрема через положення про порядок реалізації прав і свобод та відповідальність держави за їх захист. Як зауважують автори підручника «Конституційне право України», правоохоронні органи наділені владними повноваженнями для забезпечення законності, охорони правопорядку та протидії злочинним посяганням, що відповідно до конституційних принципів має здійснюватися в правовому полі та під контролем суспільства і суду [44].

У науковій літературі, зокрема в підручнику під загальною редакцією М.І. Козюбри, виділяють три основні групи повноважень правоохоронних органів:

1. Профілактичні повноваження – спрямовані на попередження правопорушень, забезпечення публічної безпеки, здійснення моніторингу обстановки та взаємодії з населенням з метою мінімізації правопорушень.

2. Процесуально-виконавчі повноваження – реалізуються у формі слідчих (розшукових) дій, затримання і тримання під вартою осіб, забезпечення дотримання процесуальних норм у кримінальному провадженні.

3. Контрольно-наглядові повноваження – здійснення нагляду за

додержанням законності в діяльності інших державних органів і посадових осіб, зокрема у межах кримінального процесу, правосуддя і адміністративної діяльності [45].

Автори навчального посібника «Організація судових та правоохоронних органів України» теж акцентують увагу на функціональному поділі зобов'язань, де розмежовують поліцію, прокуратуру, Державне бюро розслідувань та інші структури правоохоронного блоку за предметом діяльності, але всі вони об'єднані загальною метою – охороною прав і свобод людини, забезпеченням публічної безпеки і правопорядку [52].

Національна поліція України як основний орган правопорядку реалізує такі повноваження:

1. Охорона публічної безпеки і порядку, забезпечення безпеки громадян під час масових заходів, у місцях скупчення людей, під час надзвичайних ситуацій, а також безпека дорожнього руху (згідно із Законом України «Про Національну поліцію»).

2. Профілактика правопорушень – систематична діяльність щодо упередження злочинів і адміністративних правопорушень, аналіз загроз, взаємодія з громадами для зниження рівня ризиків.

3. Розкриття злочинів і забезпечення процесуальних дій, зокрема негайне реагування на заяви про злочини, документування фактів правопорушень, затримання підозрюваних, фіксація обставин злочинів.

4. Виконання заходів, пов'язаних із обмеженням прав в інтересах безпеки, за умови дотримання вимог законності, пропорційності і наявності відповідних правових підстав, що окреслюється і в конституційній науці як обмеження повноважень у демократичній державі [43; 44].

Прокуратура в Україні виконує кримінально-процесуальний нагляд щодо додержання законності в діяльності правоохоронних органів. У цьому контексті її повноваження включають:

– нагляд за законністю проведення досудового розслідування – перевірка обґрунтованості повідомлень про підозру, законності обшуків,

затримань, арештів, застосування запобіжних заходів;

– представництво в судах інтересів держави і суспільства – участь у судових засіданнях на стороні обвинувачення з метою забезпечення справедливого вироку.

Як зауважує В. Т. Маляренко, хоча прокуратура юридично формально відокремлена від поліції, її незалежний нагляд забезпечує стримування і протипагу можливим зловживанням правоохоронних органів, що є критерієм справедливого правосуддя і гарантією прав людини [55].

Повноваження правоохоронних органів не є абсолютними, оскільки вони повинні реалізовуватися строго в межах закону. Відповідно до загальних конституційних принципів, будь-яке втручання у сферу прав і свобод людини допускається лише за умови наявності закону, пропорційності, необхідності і під контролем незалежної судової або інституційної влади [43; 45].

Підручники з конституційного права підкреслюють, що повноваження органів правопорядку мають бути предметом системи стримувань і протипагу: конституційний контроль, судовий нагляд, громадський контроль, парламентський нагляд – всі ці механізми покликані гарантувати, що реалізація владних повноважень не призведе до свавілля або неконтрольованого обмеження прав людини [44; 45].

Повноваження органів правопорядку потребують високого рівня професійної підготовки та відповідної етичної культури. Підготовка кадрів, яка включає знання конституційних гарантій, стандартів ЄСПЛ і положень міжнародного права, є важливою умовою того, щоб реалізація повноважень здійснювалася з повагою до гідності та прав людини.

Правозахисна спрямованість Національної поліції отримала нормативне закріплення в Законі України «Про Національну поліцію». Відповідно до статті 2 цього Закону, основними завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та надання допомоги особам, які її потребують у зв'язку з особистими, соціальними чи надзвичайними

обставинами. Таким чином, захист прав і свобод людини визначено не як похідну, а як самостійну та пріоритетну функцію поліцейської діяльності.

Важливим концептуальним положенням Закону є закріплення принципів діяльності поліції, серед яких ключове значення мають верховенство права, законність, дотримання прав і свобод людини, відкритість та прозорість, політична нейтральність і партнерство з населенням. Зокрема, стаття 6 Закону прямо встановлює, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, а людина, її права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю. Це положення кореспондує зі статтею 3 Конституції України та зумовлює правозахисний характер усіх форм і методів поліцейської діяльності.

Реалізація правозахисної функції Національної поліції має свою специфіку, зумовлену значним обсягом владних повноважень, якими наділені поліцейські. Вони застосовуються у процесі охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, припинення правопорушень, здійснення превентивних заходів, виконання судових рішень та реалізації заходів адміністративного примусу. Саме тому правозахисна спрямованість діяльності поліції проявляється не лише у декларуванні прав людини, а насамперед у суворому дотриманні законодавчих процедур, принципів пропорційності, необхідності та мінімального втручання у права особи [101, с. 146].

Закон України «Про Національну поліцію» містить низку норм, спрямованих на забезпечення балансу між владними повноваженнями поліції та правами людини. Так, у статті 7 встановлено обов'язок поліції поважати та не порушувати права і свободи людини, а у разі їх обмеження – діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначений Конституцією і законами України. Вказане положення має фундаментальне значення для правозастосовної діяльності поліції, оскільки закріплює правові межі втручання держави у сферу приватної автономії.

Особливу увагу законодавець приділяє регламентації застосування

заходів поліцейського примусу. Відповідно до статей 42–46 Закону, фізична сила, спеціальні засоби та вогнепальна зброя можуть застосовуватися лише за наявності чітко визначених підстав і з дотриманням принципу пропорційності. Поліцейський зобов'язаний, наскільки це можливо, попередити особу про застосування примусу, надати час для виконання законних вимог і мінімізувати шкоду правам та свободам людини. Таке нормативне регулювання свідчить про прагнення законодавця поєднати ефективність правоохоронної діяльності з високими стандартами прав людини.

Правозахисна спрямованість діяльності поліції особливо актуалізується в умовах воєнного стану. У цей період повноваження поліції розширюються, зокрема щодо забезпечення режиму воєнного стану, участі в евакуаційних заходах, охорони об'єктів критичної інфраструктури, протидії диверсійній діяльності, документування воєнних злочинів і порушень прав людини. Водночас навіть за таких умов поліція зобов'язана діяти з урахуванням конституційних обмежень, міжнародних стандартів прав людини та практики Європейського суду з прав людини.

Забезпечення безпеки, зокрема у прикордонних і прифронтових районах, ґрунтується на системі пріоритетів, серед яких визначальними є гарантування прав і свобод людини і громадянина, захист державного суверенітету та територіальної цілісності, недопущення втручання у внутрішні справи України, зміцнення політичної та соціальної стабільності, а також забезпечення належних умов життєдіяльності населення [63, с. 249]. У цьому контексті Національна поліція виступає не лише як інструмент примусу, а й як важливий елемент системи захисту прав людини.

Суттєвим компонентом правозахисної спрямованості діяльності поліції є механізми контролю та відповідальності. Закон передбачає як внутрішній контроль за діяльністю поліцейських, так і зовнішні форми контролю, зокрема парламентський, судовий та громадський. Громадяни мають право оскаржувати дії або бездіяльність поліцейських, звертатися до суду, органів прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а

також користуватися іншими передбаченими законом засобами захисту своїх прав [27].

Важливу роль у формуванні правозахисної моделі поліцейської діяльності відіграє професійна підготовка та правова культура працівників поліції. Реалізація принципів законності, гуманізму та поваги до гідності особи неможлива без належного рівня правосвідомості, знання стандартів прав людини та навичок їх практичного застосування. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження в систему підготовки поліцейських навчальних програм з прав людини, міжнародного гуманітарного права та практики ЄСПЛ.

Отже, правозахисна спрямованість Національної поліції України є системною характеристикою її діяльності, що ґрунтується на конституційних засадах, положеннях Закону України «Про Національну поліцію» та міжнародних стандартах у сфері прав людини. Поліція виконує ключову роль у забезпеченні балансу між інтересами держави та правами особи, поєднуючи владні повноваження з обов'язком поваги до людської гідності. Подальше вдосконалення правозахисної функції Національної поліції потребує комплексного підходу, що охоплює нормативне регулювання, інституційний розвиток, підвищення професійної культури та посилення довіри суспільства до правоохоронних органів.

2.1 Службова діяльність поліцейського як інструмент забезпечення прав людини

Сучасні виклики розвитку української держави обумовлюють необхідність переосмислення ролі правоохоронних органів як інститутів, діяльність яких має бути зорієнтована не лише на забезпечення публічного порядку та безпеки, а насамперед на служіння суспільству і захист прав людини. Такий підхід безпосередньо закріплений у Законі України «Про Національну поліцію», відповідно до якого поліція визначається як

центрального органу виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку (ст. 1).

Законодавче закріплення сервісної моделі діяльності поліції означає докорінну зміну філософії правоохоронної служби. Службова діяльність поліцейського перестає розглядатися виключно як форма реалізації державного примусу й набуває рис правозахисної, превентивної та комунікативної діяльності, спрямованої на забезпечення гідності, безпеки та прав людини. У цьому контексті формування суспільної довіри до поліції є ключовим показником ефективності її діяльності, що прямо кореспондує із завданнями, визначеними у ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію».

Емпіричні дослідження свідчать про наявність системних проблем у цій сфері. Зокрема, низький рівень довіри населення до поліції у попередні роки (15 % за результатами опитування 2021 року) вказує на необхідність посилення правозахисної складової службової діяльності поліцейських та приведення практики правозастосування у відповідність до задекларованих законодавчих стандартів [131, с. 45].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію», діяльність поліції ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини, поваги до людської гідності, відкритості та прозорості. Ці принципи визначають не лише загальні засади функціонування органу, а й безпосередньо формують зміст щоденної службової діяльності поліцейського. Зокрема, принцип верховенства права вимагає, щоб будь-які дії поліцейського мали правову підставу, були пропорційними поставленій меті та не порушували сутності основоположних прав людини.

Особливе значення для розуміння правозахисної спрямованості службової діяльності поліцейського має ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію», яка встановлює імперативну вимогу щодо недопущення катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Це положення безпосередньо імплементує стандарти

Європейської конвенції з прав людини та практику ЄСПЛ і покладає на кожного поліцейського персональну відповідальність за дотримання абсолютних прав людини під час виконання службових повноважень.

У правоохоронному вимірі службова діяльність поліцейського завжди пов'язана з потенційним обмеженням прав і свобод людини. Саме тому Закон України «Про Національну поліцію» встановлює чіткі рамки застосування заходів примусу. Так, згідно зі ст. 29–31 цього Закону, поліцейські заходи повинні застосовуватися виключно у разі необхідності, у мінімально достатньому обсязі та з обов'язковим урахуванням принципу пропорційності. Це означає, що службова діяльність поліцейського розглядається не як самодостатній інструмент влади, а як правовий механізм забезпечення балансу між публічними інтересами та правами конкретної особи.

Науковці справедливо наголошують, що саме на правоохоронні органи покладається ключова роль у забезпеченні балансу між доступом до інформації та її обмеженням з міркувань безпеки. У цьому контексті повноваження поліції щодо обмеження доступу до інформації (у межах досудового розслідування, охорони державної таємниці, захисту персональних даних) мають реалізовуватися у суворій відповідності до ст. 34 Конституції України та положень Закону України «Про інформацію» [5, с. 14]. Закон «Про Національну поліцію» прямо зобов'язує поліцейських діяти відкрито та надавати громадянам інформацію, крім випадків, коли її розголошення може завдати шкоди законним інтересам особи або держави (ст. 9).

У науковій літературі службова діяльність поліцейського аналізується крізь призму різних моделей, які відображають підходи до розуміння ролі поліції в суспільстві. Перша модель – «політик-спостерігач» – суперечить положенням Закону України «Про Національну поліцію», оскільки орієнтується на політизацію та репресивність, що несумісно з принципом служіння суспільству. Натомість модель «юрист-професіонал» значною мірою відповідає законодавчій концепції Національної поліції, оскільки ґрунтується

на верховенстві права, професійній автономії та дотриманні прав і свобод людини [62].

Найбільш повно законодавчі положення відображає модель «служіння суспільству», яка фактично закладена в ідеології Закону України «Про Національну поліцію». Згідно зі ст. 11 цього Закону, поліція здійснює свою діяльність у тісній взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства. Такий підхід передбачає, що поліцейський у своїй службовій діяльності виступає не лише як суб'єкт владних повноважень, а як гарант прав людини на локальному рівні, що сприяє запобіганню правопорушенням та вирішенню соціальних конфліктів.

Практична реалізація цієї моделі вимагає високого рівня професійної підготовки, правової культури та сформованої внутрішньої мотивації поліцейського. Як зазначається у наукових дослідженнях, усвідомлення соціальної місії поліції та її правозахисної ролі сприяє підвищенню відповідальності та ефективності службової діяльності [116, с. 101]. У цьому сенсі положення Закону України «Про Національну поліцію» щодо професійної підготовки, добору та дисциплінарної відповідальності поліцейських відіграють важливу роль у формуванні службовця нового типу.

Особливого значення правозахисна спрямованість службової діяльності поліцейського набуває в умовах воєнного стану. Розширення повноважень поліції, передбачене спеціальним законодавством, не скасовує обов'язку дотримання прав людини, а лише змінює межі їх реалізації. Закон України «Про Національну поліцію» зберігає імператив щодо поваги до гідності особи навіть в умовах надзвичайних правових режимів, що узгоджується з положеннями ст. 64 Конституції України та міжнародними стандартами у сфері прав людини.

Отже, службова діяльність поліцейського в сучасній Україні є комплексним правовим інструментом забезпечення прав людини, зміст якого безпосередньо визначається нормами Закону України «Про Національну поліцію». Реалізація цієї діяльності через принципи законності,

пропорційності, партнерства та поваги до гідності людини створює підґрунтя для формування поліції як сервісної, правозахисної інституції, здатної ефективно функціонувати в умовах демократичної правової держави.

2.3 Дотримання прав людини під час надання поліцейських послуг та реалізації єдиної державної гендерної політики

Сучасні умови функціонування держави, зумовлені збройною агресією проти України та запровадженням правового режиму воєнного стану, актуалізують питання дотримання прав людини у діяльності органів публічної влади, насамперед правоохоронних органів. У таких умовах особливого значення набуває правозахисна спрямованість діяльності Національної поліції України, яка, з одного боку, виконує завдання із забезпечення публічної безпеки та правопорядку, а з іншого – зобов'язана гарантувати повагу до прав і свобод людини, недопущення дискримінації та дотримання принципів рівності й справедливості.

Як слушно зазначає О. М. Бандурка, ефективність діяльності поліції визначається не лише результатами боротьби зі злочинністю, а передусім рівнем правового захисту громадян і ступенем довіри суспільства до правоохоронних інституцій [7, с. 58]. У цьому контексті поліція виступає не лише силовим інструментом держави, а й важливим елементом механізму забезпечення прав людини.

Закон України «Про Національну поліцію» закріплює сервісну модель поліцейської діяльності, відповідно до якої надання поліцейських послуг має здійснюватися з орієнтацією на потреби людини та громади. Відповідно до ст. 2 цього Закону одним із ключових завдань поліції є охорона прав і свобод людини, що визначає правозахисний характер усіх форм її діяльності [102]. Принципи верховенства права, законності, поваги до прав і свобод людини, рівності та недискримінації пронизують як організаційні засади функціонування поліції, так і практику щоденного виконання службових

обов'язків.

У воєнний час органи досудового розслідування, прокуратура та суд зобов'язані забезпечувати справедливий процес і запобігати свавіллю, незважаючи на об'єктивні труднощі, пов'язані з бойовими діями та загостренням безпекових загроз. Кримінальний процесуальний кодекс України гарантує право на захист, презумпцію невинуватості, право на оскарження процесуальних рішень, а також заборону катувань і нелюдського поводження, що у воєнний час набуває особливої ваги [68].

Разом із тим дія воєнного стану створює умови, які істотно ускладнюють дотримання прав учасників кримінального провадження. Серед таких викликів – обмеження свободи пересування, труднощі доступу до адвоката, затримки у здійсненні судового контролю, а також ризики неналежного поводження з боку представників державної влади. Як наголошує В. Б. Авер'янов, у надзвичайних умовах органи публічної влади зобов'язані діяти в межах принципу пропорційності, забезпечуючи баланс між обмеженням прав і захистом держави [1, с. 65].

Особливу роль у цьому процесі відіграє Національна поліція України як суб'єкт, що безпосередньо взаємодіє з населенням і реалізує значний обсяг владних повноважень. Відповідно до стандартів Європейського суду з прав людини, навіть у кризових ситуаціях не підлягають обмеженню право на життя, заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також право на справедливий суд. Це зумовлює обов'язок поліції забезпечувати доступ затриманих до адвоката, здійснювати відеофіксацію процесуальних дій, належно реагувати на скарги щодо порушення прав людини та забезпечувати захист потерпілих, у тому числі від воєнних злочинів [30; 58].

Прокуратура в системі кримінальної юстиції виконує функцію процесуального нагляду за додержанням прав людини, протидіючи будь-яким проявам процесуального свавілля. Як зауважує М. І. Мельник, прокурор зобов'язаний забезпечувати ефективний судовий контроль і гарантувати

дотримання прав усіх учасників кримінального провадження [58, с. 143]. Суди ж залишаються ключовою інституцією, відповідальною за законність обмеження прав підозрюваних і обвинувачених, а їх незалежність повинна бути гарантована навіть в умовах надзвичайного стану [55].

Застосування норм кримінального процесуального законодавства має здійснюватися з урахуванням положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які є складовою національної правової системи України. Практика ЄСПЛ відіграє визначальну роль у формуванні стандартів поведінки з затриманими, забезпеченні ефективного розслідування скарг на катування та недопустимості довільних арештів [29; 40].

Окремого аналізу потребує реалізація єдиної державної гендерної політики у діяльності Національної поліції України. Як зазначає К. Шаповалова, рівність, справедливість і законність є фундаментом ефективної служби в поліції та основою довіри населення до правоохоронних органів [127, с. 300]. Незважаючи на воєнний стан і безпрецедентні безпекові виклики, питання гендерної рівності та недискримінації залишаються у фокусі державної політики й активно впроваджуються в системі МВС та Національної поліції України.

Діяльність Управління дотримання прав людини, що входить до складу Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, є важливим інституційним механізмом реалізації державної політики у сфері прав людини та гендерної рівності. Відповідно до Положення про Департамент, діяльність цього підрозділу ґрунтується на принципах верховенства права, законності, відкритості, політичної нейтральності та партнерської взаємодії з населенням [92].

Одним із ключових напрямів діяльності Управління є забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, недопущення дискримінації за ознакою статі та формування безпечного й інклюзивного робочого середовища в органах поліції. Реалізація єдиної державної гендерної політики

передбачає комплексний підхід, що охоплює інституційну розбудову, кадрову політику, бюджетне планування та впровадження ефективних механізмів реагування на факти дискримінації й насильства [92; 133].

Результати емпіричних досліджень, зокрема анонімних опитувань працівників Національної поліції України, свідчать про наявність проблем у сфері дотримання прав людини та недискримінації на робочому місці. Виявлені факти мобінгу, психологічного тиску, сексуальних домагань і недостатньої обізнаності щодо механізмів захисту прав працівників зумовлюють необхідність удосконалення інституційних механізмів реагування, створення незалежних каналів повідомлення про порушення та посилення ролі психологічного забезпечення в органах поліції [127, с. 300].

Отже, дотримання прав людини під час надання поліцейських послуг та реалізації єдиної державної гендерної політики є комплексним і динамічним процесом, що охоплює кримінально-процесуальні гарантії, організаційно-правові механізми, кадрову політику та внутрішню культуру правоохоронних органів. Умови воєнного стану не скасовують обов'язку держави забезпечувати права і свободи людини, а навпаки – підвищують значущість правозахисної функції Національної поліції України як ключового елемента демократичної, правової держави.

У ході дослідження встановлено, що, попри закріплення правозахисної моделі діяльності Національної поліції України на законодавчому рівні, у практичній діяльності правоохоронних органів зберігається низка системних проблем і ризиків порушення прав і свобод людини.

По-перше, нормативно-правові ризики пов'язані з наявністю оціночних і недостатньо конкретизованих формулювань у законодавстві, які регулюють поліцейські повноваження. Відсутність чітких процедурних меж застосування окремих заходів поліцейського примусу створює умови для різнотлумачення правових норм і, як наслідок, – для непропорційного втручання у сферу прав і свобод людини. Особливо вразливими у цьому контексті є права на особисту свободу, недоторканність житла, приватність та свободу пересування.

По-друге, організаційно-управлінські ризики зумовлені перевантаженням поліцейських підрозділів, дефіцитом кадрового забезпечення, а також недостатнім рівнем матеріально-технічних ресурсів. За таких умов зростає ймовірність формального або шаблонного виконання процесуальних обов'язків, що негативно позначається на якості фіксації правопорушень, дотриманні процедурних гарантій та реалізації права особи на ефективний захист.

По-третє, суттєвим залишається ризик процесуальних порушень, зокрема під час затримання осіб, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення обшуків і оглядів. Недотримання принципів необхідності, пропорційності та мінімального втручання призводить до обмеження права на свободу та особисту недоторканність, права на справедливий суд і ефективний засіб правового захисту.

По-четверте, професійно-етичні ризики пов'язані з недостатнім рівнем правової культури, етичної підготовки та психологічної стійкості окремих працівників поліції. В умовах підвищеного стресу, особливо під час воєнного стану, зростає ризик емоційного вигорання, зниження чутливості до порушень прав людини та формування толерантності до надмірного застосування владних повноважень.

По-п'яте, інституційні ризики зумовлені недостатньою ефективністю внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю поліції. Обмеженість дисциплінарних механізмів, нерівномірність практики реагування на скарги громадян, а також недостатня поінформованість населення про механізми захисту своїх прав ускладнюють своєчасне виявлення і усунення порушень прав людини.

По-шосте, в умовах воєнного стану істотно посилюються ризики надмірного обмеження прав людини, що обумовлено розширенням повноважень правоохоронних органів, застосуванням спеціальних правових режимів і підвищеним рівнем суспільної напруги. За відсутності належного судового, парламентського та громадського контролю такі обмеження можуть

виходити за межі допустимого, підриваючи принцип верховенства права і довіру суспільства до поліції.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ ТА ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1 Забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку через міжвідомчу співпрацю і громадський контроль

Забезпечення належного балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку є одним із ключових викликів сучасного правового регулювання у демократичній державі. Реалізуючи завдання із забезпечення публічної безпеки, правопорядку та захисту національних інтересів, правоохоронні органи зобов'язані поєднувати ефективність державного примусу з безумовним дотриманням фундаментальних прав і свобод людини. Порушення цього балансу, зумовлене як надмірною концентрацією владних повноважень, так і недостатньою нормативною визначеністю процедур їх реалізації, призводить до підриву принципу верховенства права, зниження рівня суспільної довіри та загострення конфліктів між державою і громадянським суспільством [73].

Актуальність проблематики балансу прав людини та повноважень органів правопорядку посилюється в контексті європейської інтеграції України, що передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами у сфері прав людини. Для демократичних держав, орієнтованих на зміцнення правовладдя, питання співвідношення публічних інтересів і приватної автономії особи має системоутворювальне значення. Саме через ефективні механізми правового контролю, міжвідомчої координації та участі громадськості забезпечується легітимність діяльності правоохоронних органів і сталість демократичних

інститутів.

В умовах воєнного стану значення зазначеної проблематики істотно зростає. Держава вимушена оперативно мобілізувати управлінські та правоохоронні ресурси для захисту національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку. За таких обставин органи правопорядку відіграють ключову роль у забезпеченні безперервності публічного управління та реалізації спеціальних правових режимів. Водночас саме у кризових умовах зростають ризики надмірного втручання у сферу прав людини, що обумовлює необхідність посиленого правового, судового та громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Запровадження правового режиму воєнного стану істотно змінює умови функціонування органів правопорядку, розширюючи їх повноваження у сфері забезпечення національної безпеки, громадського порядку та оборони держави. Водночас саме в таких умовах зростають ризики необґрунтованого втручання у сферу прав і свобод людини, що обумовлює особливу значущість ефективного громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Громадський контроль у період воєнного стану виконує функцію додаткового демократичного запобіжника, спрямованого на недопущення зловживань владними повноваженнями та забезпечення дотримання принципів законності, пропорційності й необхідності при застосуванні заходів державного примусу. За умов, коли окремі конституційні права можуть бути тимчасово обмежені, громадський контроль сприяє збереженню балансу між потребами безпеки держави та охороною основоположних прав людини.

Особливого значення громадський контроль набуває у сферах затримання осіб, застосування сили та спеціальних засобів, проведення обшуків, забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, а також документування воєнних злочинів. У цих випадках участь громадських організацій, правозахисних ініціатив, журналістів і волонтерських мереж підвищує прозорість діяльності правоохоронних органів та сприяє формуванню доказової бази, що відповідає міжнародним стандартам прав

людини.

Громадський контроль у воєнний час також виконує комунікативну та превентивну функції, забезпечуючи зворотний зв'язок між суспільством і правоохоронними структурами. Завдяки цьому підвищується рівень довіри населення до органів правопорядку, що є критично важливим для ефективного виконання ними завдань у кризових умовах. Високий рівень суспільної довіри сприяє добровільній співпраці громадян з поліцією, оперативному отриманню інформації та зменшенню соціальної напруги.

Крім того, громадський контроль виступає чинником євроінтеграційної орієнтації правоохоронної діяльності, оскільки відповідає стандартам демократичного цивільного контролю над сектором безпеки, закріпленим у праві Європейського Союзу та практиці Європейського суду з прав людини. Його розвиток у період воєнного стану засвідчує збереження Україною відданості принципам правової держави навіть в умовах збройної агресії.

Таким чином, громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів у період воєнного стану є не обмеженням їх ефективності, а необхідною умовою легітимності, законності та правозахисної спрямованості державної влади. Він сприяє запобіганню свавіллю, захисту прав людини, підвищенню довіри до інститутів правопорядку та забезпеченню сталого функціонування демократичної правової держави навіть у надзвичайних умовах.

Баланс між правами людини та повноваженнями органів правопорядку ґрунтується на поєднанні ефективності державного примусу з надійними гарантіями основоположних свобод. Хоча правоохоронні органи наділяються широким спектром адміністративних, процесуальних і контрольних повноважень, їх реалізація можлива виключно в межах закону, з дотриманням принципів необхідності, пропорційності та правової визначеності. Надмірне розширення повноважень без належних механізмів стримувань і противаг створює ризики зловживань і підриває засади верховенства права [73].

Ключовим елементом забезпечення балансу виступає чітке законодавче

визначення меж компетенції правоохоронних органів і процедур реалізації їхніх повноважень. Заходи, що обмежують права і свободи людини, можуть застосовуватися лише за наявності законних підстав і під ефективним контролем незалежних інституцій. Відсутність таких механізмів призводить до дисбалансу, який проявляється у надмірному адміністративному тиску, необґрунтованому втручанні у приватне життя, порушенні права на справедливий суд і доступу до правосуддя.

Запобігання зазначеним ризикам забезпечується через систему конституційного, адміністративного та судового контролю, внутрішні механізми відповідальності правоохоронних органів, а також через розвиток громадського контролю та взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Ефективність такого балансу значною мірою залежить від рівня правової культури, професійної підготовки кадрів і якості правозастосовної практики (рис. 3.1).

У цьому контексті особливої ваги набуває міжвідомча співпраця правоохоронних органів. Забезпечення публічної безпеки та протидія сучасним загрозам – організованій злочинності, тероризму, корупції, транснаціональним злочинам – неможливі без узгоджених дій поліції, органів прокуратури, служби безпеки, прикордонних і митних органів, а також судової влади. Ефективна координація повноважень і процедур між цими суб'єктами зменшує ризики дублювання функцій, правової невизначеності та свавільного втручання у права людини.

О. Пилип'юк слушно наголошує, що в умовах повномасштабної війни адміністративно-правові інструменти публічної адміністрації, зокрема Національної поліції України, мають бути спрямовані не лише на обмеження і втручання, а й на забезпечення стабільності та захисту прав людини з дотриманням правових принципів і недопущенням надмірного обмеження свобод [77, с. 682]. Такий підхід відображає сучасне розуміння правоохоронної діяльності як сервісно-орієнтованої та правозахисної за своєю суттю.

Елементи забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів поліції:	Дотримання принципу верховенства права як базової умови легітимності правоохоронної діяльності.
	Законодавче визначення меж повноважень органів поліції та чітка регламентація процедур їх реалізації.
	Удосконалення адміністративних процедур як інструменту запобігання зловживанням владою.
	Адаптація повноважень до умов воєнного стану без зниження рівня захисту фундаментальних прав.
	Прозорість і підзвітність правоохоронної діяльності, у тому числі через механізми громадського контролю.
	Мінімізація втручання у права і свободи людини за одночасного забезпечення публічної безпеки.
	Правова культура та професійна підготовка персоналу органів правопорядку.
	Орієнтація на міжнародні стандарти прав людини та практику Європейського суду з прав людини.
	Внутрішні механізми контролю і відповідальності (дисциплінарна, службова, юридична).
	Процедурні гарантії захисту прав людини, включно з правом на оскарження дій і рішень правоохоронців.
Судовий та адміністративний контроль за діяльністю правоохоронних органів, зокрема при застосуванні примусових заходів.	
Принципи необхідності та пропорційності під час застосування заходів державного примусу і обмеження прав людини.	

Рис. 3.1 – Елементи забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів поліції

Важливе значення у забезпеченні балансу має міжнародне правоохоронне співробітництво України з державами-членами Європейського Союзу та відповідними агенціями ЄС. Таке співробітництво ґрунтується на принципах взаємної довіри, дотримання стандартів *acquis communautaire* та загальноєвропейських принципів правової держави. У межах реалізації

євроінтеграційного курсу України особлива увага приділяється розвитку систем обміну інформацією, гармонізації нормативно-правової бази та створенню національних контактних пунктів для координації спільних дій.

Зокрема, передбачено створення спеціалізованих національних контактних пунктів при Національній поліції України відповідно до рішень Ради ЄС 2002/348/ЖНА, 2003/170/ЖНА, 2008/615/ЖНА, а також імплементацію вимог Директиви 2023/977/ЄС. Функціонування таких пунктів покликане забезпечити оперативний і захищений обмін інформацією, участь у спільних розслідуваннях та міжнародних операціях, що одночасно підвищує ефективність правоохоронної діяльності й рівень захисту прав людини.

Важливим кроком інтеграції до європейського безпекового простору є підготовка до впровадження стандартів системи Prüm II, що передбачає автоматизований обмін біометричними даними з дотриманням суворих вимог щодо захисту персональної інформації. Аналогічне значення має підключення національних реєстрів до системи EUCARIS, що сприятиме ефективному розшуку транспортних засобів і водночас вимагатиме чітких правових гарантій захисту приватності [26].

Окрему роль у забезпеченні балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку відіграє громадський контроль. Інститути громадянського суспільства, засоби масової інформації та правозахисні організації виконують функцію «суспільного наглядача», сприяючи прозорості та підзвітності правоохоронної діяльності. Як підкреслюється у теорії соціальної відповідальності ЗМІ, мас-медіа виступають важливим механізмом контролю за владою та захисту публічних інтересів [134, с. 308].

Особливої актуальності громадський контроль набув у контексті документування воєнних злочинів, вчинених унаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Громадські ініціативи, зокрема діяльність коаліції «Україна. П'ята ранку / Ukraine 5 AM Coalition», Центру документування воєнних злочинів, проєкту «Трибунал для Путіна», істотно

доповнили роботу правоохоронних органів, забезпечивши фіксацію тисяч свідчень і формування доказової бази для національних і міжнародних судових інституцій [130; 2].

Правоохоронні органи визнають, що співпраця з громадськими організаціями підвищує ефективність розслідувань, зменшує ризики політизації правосуддя та сприяє дотриманню процесуальних гарантій. Формалізація такої взаємодії через меморандуми, експертні ради та спільні платформи свідчить про інституціоналізацію партнерських відносин між державою та громадянським суспільством [129].

Отже, забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку в Україні значною мірою залежить від ефективної міжвідомчої співпраці, узгодженості повноважень і процедур, розвитку міжнародного правоохоронного співробітництва та активної участі громадськості у здійсненні контролю. В умовах воєнного стану така взаємодія набуває особливого значення, оскільки дозволяє поєднати виконання завдань із забезпечення публічної безпеки з дотриманням міжнародних стандартів прав людини та збереженням належного рівня правових гарантій для особи.

3.2 Посилення взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини

Подальший розвиток реформи правоохоронної системи України закріплено у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки, який визначає пріоритети підвищення ефективності діяльності поліції, органів прокуратури, судової системи та інших правоохоронних інституцій, а також посилення антикорупційних заходів і правозахисної складової їх функціонування [80]. У межах цього плану особливу увагу приділено питанням дотримання прав і свобод людини, підвищення прозорості та підзвітності правоохоронних органів, а також розвитку механізмів зовнішнього контролю за їх діяльністю.

Однією з ключових перешкод на шляху розбудови правової держави в Україні залишається високий рівень корупційних ризиків, на що систематично вказують міжнародні рейтинги та аналітичні звіти. Зазначена обставина зумовлює необхідність не лише вдосконалення законодавства і внутрішніх механізмів контролю, а й активного залучення інститутів парламентського та громадського контролю. Саме у цьому контексті інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини набуває особливого значення як незалежний конституційний механізм запобігання порушенням прав людини у діяльності органів публічної влади, зокрема правоохоронних.

Адаптація правоохоронної системи України до міжнародних стандартів у контексті європейської інтеграції передбачає формування такого інституційного середовища, у якому правоохоронні органи здатні ефективно виконувати свої безпекові функції, не виходячи за межі правових обмежень і поважаючи гідність особи. Водночас успішність реформ стримується низкою чинників, серед яких недостатня ефективність управлінських рішень, корупційні практики та негативна репутація окремих правоохоронних структур. За цих умов посилення взаємодії з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини розглядається як інструмент підвищення правозахисної орієнтації правоохоронної діяльності та зміцнення довіри суспільства до державних інституцій [80].

В умовах воєнного стану додаткового значення набуває питання створення та функціонування спеціалізованих інститутів забезпечення правопорядку, зокрема військової поліції. Запровадження такого органу покликане посилити координацію між військовими та цивільними правоохоронними структурами та сформувати єдину систему безпеки в умовах збройного конфлікту. Водночас розширення повноважень правоохоронних органів у воєнний період об'єктивно підвищує ризики порушення прав людини, що актуалізує роль Уповноваженого як суб'єкта превентивного та реактивного контролю за дотриманням конституційних гарантій.

Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародна співпраця та активна участь громадянського суспільства. Впровадження міжнародних стандартів прав людини, обмін досвідом із державами – членами Європейського Союзу, а також розвиток механізмів громадського контролю сприяють підвищенню відкритості правоохоронних органів і формуванню нової культури правозастосування. Такий підхід не лише забезпечує законність, а й створює передумови для стабільного функціонування демократичної правової держави [80].

Правовий статус і повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини визначені Конституцією України та спеціальним законом. Відповідно до статті 101 Конституції України та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», через цей інститут здійснюється парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Метою такого контролю є захист прав і свобод людини, запобігання їх порушенням, сприяння поновленню порушених прав, приведення законодавства у відповідність із міжнародними стандартами, а також запобігання дискримінації та підвищення рівня правової інформованості населення [84].

Діяльність Уповноваженого є незалежною від інших органів державної влади та посадових осіб і доповнює існуючі судові та адміністративні механізми захисту прав людини, не підміняючи їх. Така інституційна модель відповідає європейській традиції омбудсмена, що бере свій початок зі Швеції та набула поширення у понад сорока державах світу. В українських умовах інститут омбудсмена відіграє особливу роль у стримуванні можливих зловживань владними повноваженнями, насамперед у діяльності правоохоронних органів (рис. 3.2).

Актами реагування Уповноваженого на порушення прав людини є конституційні подання до Конституційного Суду України та подання до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності. Зазначені акти мають

важливе значення для формування правозастосовної практики, оскільки спрямовані на усунення системних порушень та вдосконалення нормативно-правового регулювання. Крім того, щорічні доповіді Уповноваженого Верховній Раді України виступають інструментом публічної оцінки діяльності правоохоронних органів у сфері дотримання прав людини.

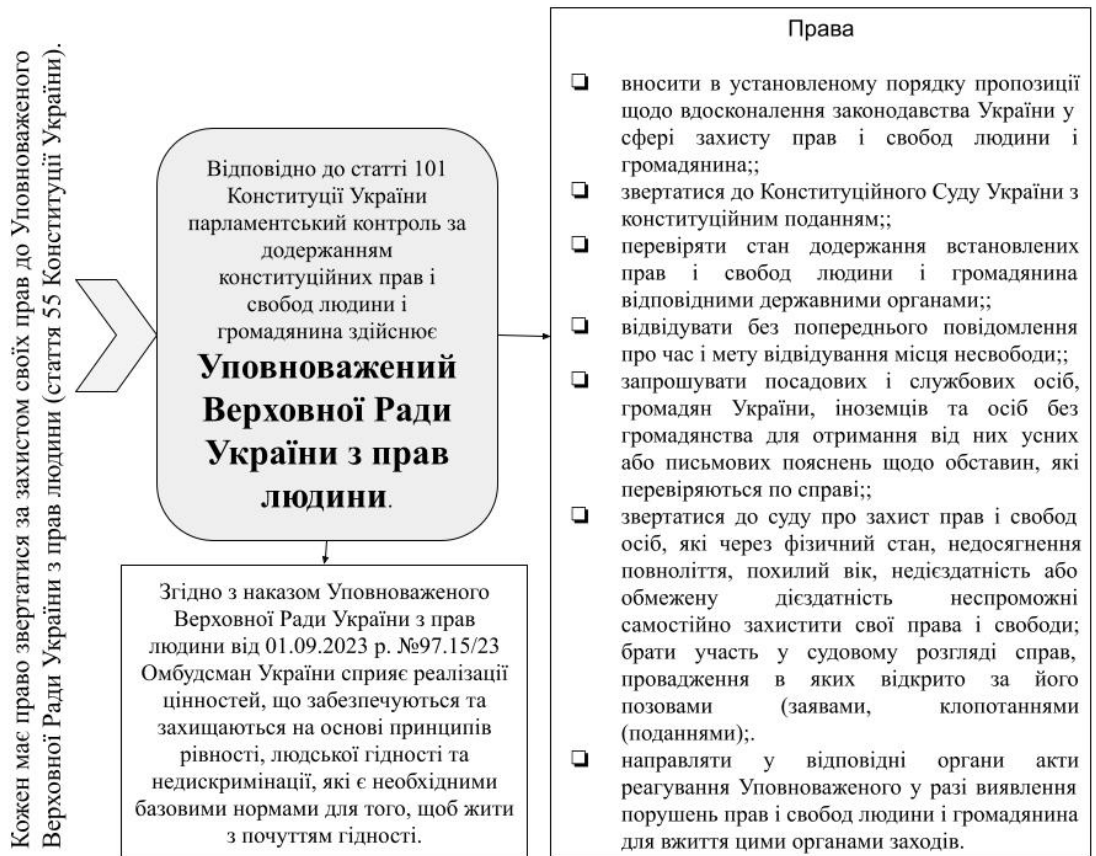

Рис. 3.2 – Права і цінності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

Посилення взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини здійснюється через комплекс організаційних і правових заходів, спрямованих на підвищення рівня захисту прав людини у правоохоронній діяльності. Така взаємодія передбачає забезпечення доступу Уповноваженого до необхідної інформації, у тому числі до відомчих реєстрів і баз даних, проведення спільних нарад і консультацій, створення міжвідомчих робочих груп, а також підготовку пропозицій щодо

змін до законодавства і правозастосовної практики.

Особливої уваги потребує питання професійної діяльності поліцейського, яка за своєю природою пов'язана з підвищеним рівнем ризику. Це зумовлює обов'язок держави забезпечувати не лише правовий захист громадян від можливих зловживань, а й належні гарантії особистої безпеки самих поліцейських. Як справедливо зазначається у наукових дослідженнях, удосконалення професійної підготовки правоохоронців шляхом упровадження практикоорієнтованих моделей дій, розвитку психологічної та комунікативної компетентності є необхідною умовою ефективної правозахисної діяльності в умовах воєнного стану [24, с. 431].

Важливою складовою взаємодії з Уповноваженим є формування високих стандартів професійної та правничої етики у діяльності правоохоронних органів. Аналіз сучасних кодексів професійної етики свідчить про їх кореляцію з різними етичними доктринами, зокрема етикою чеснот, деонтологічною етикою та етикою наслідків [20; 115]. Такий плюралістичний підхід дозволяє розглядати правозастосування не лише як формальне виконання приписів закону, а як морально відповідальну діяльність, спрямовану на досягнення справедливості.

У цьому контексті заслуговує на увагу вчення Томи Аквінського, який пов'язував справедливість із моральним обов'язком негайного відновлення порушеного права. Його принцип «віддавати кожному належне» (*sum cuique tribuere*) має універсальний характер і може бути співвіднесений із сучасними стандартами прав людини та принципом верховенства права [114]. Для суддів, прокурорів і працівників органів правопорядку ці положення набувають особливого значення, оскільки підкреслюють необхідність неупередженості, дотримання презумпції невинуватості та принципу *in dubio pro reo*.

Таким чином, юридична етика у сучасному розумінні постає як деталізоване застосування загальної етики до специфічних соціальних ролей у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності [4]. Взаємодія правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у цьому

контексті виступає не лише механізмом контролю, а й інструментом формування нової професійної культури, орієнтованої на повагу до прав і свобод людини.

Практичні механізми такої взаємодії включають функціонування спільних «гарячих ліній» для оперативного реагування на повідомлення про порушення прав людини, регулярний моніторинг умов тримання затриманих і засуджених, ініціювання перевірок законності позбавлення волі, а також проведення спільних навчальних заходів і тренінгів для працівників правоохоронних органів з питань дотримання прав людини [112]. Значення мають і спільні звернення Уповноваженого та правоохоронних органів до міжнародних інституцій з метою захисту прав громадян, зокрема у питаннях повернення осіб із тимчасово окупованих територій.

Аналіз Щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік свідчить про істотне зростання ролі інституції омбудсмена в умовах воєнного стану, системних порушень прав людини та підвищеного навантаження на органи сектору безпеки і оборони. Зафіксоване у доповіді зростання кількості звернень громадян, зокрема щодо дій посадових осіб правоохоронних органів, актуалізує потребу в інституційно врегульованій, системній та прозорій взаємодії Уповноваженого з Національною поліцією України.

1. Взаємодія у сфері реагування на звернення громадян та відновлення порушених прав.

Одним із базових напрямків взаємодії є співпраця під час розгляду звернень громадян щодо можливих порушень прав людини поліцейськими. Доповідь фіксує, що значна частина звернень до Уповноваженого стосується громадянських прав, зокрема незаконного обмеження свободи пересування, перевищення повноважень, неправомірного застосування сили, недопуску адвокатів та порушення права на звернення. У цьому контексті Національна поліція має виступати не лише об'єктом контролю, а й повноцінним партнером у відновленні порушених прав.

Практична взаємодія може реалізовуватися шляхом своєчасного надання поліцією інформації на запити Уповноваженого, виконання актів реагування омбудсмана, участі в спільному аналізі причин порушень та розробленні превентивних заходів. Такий підхід відповідає принципу належного врядування та сприяє підвищенню довіри до поліції як правозахисного інституту.

2. Спільний моніторинг дотримання прав людини у діяльності поліції. У доповіді підкреслюється значення моніторингових візитів як інструменту превенції порушень прав людини. Уповноважений та його представники у 2024 році здійснили тисячі моніторингових заходів, у тому числі щодо діяльності органів сектору безпеки. У цьому контексті перспективним напрямком є поглиблення взаємодії з Національною поліцією у форматі спільних або координованих моніторингів, зокрема щодо дотримання прав затриманих, умов тримання в місцях несвободи, застосування превентивних поліцейських заходів.

Залучення поліцейських підрозділів до виконання рекомендацій за результатами моніторингів Уповноваженого сприятиме формуванню правозахисної культури в системі поліції та зниженню рівня повторюваності порушень. Водночас така взаємодія має ґрунтуватися на чіткому розмежуванні контрольних і виконавчих функцій з метою збереження інституційної незалежності омбудсмана.

3. Взаємодія у сфері захисту прав людини в умовах воєнного стану.

Доповідь акцентує увагу на тому, що воєнний стан об'єктивно зумовлює обмеження окремих прав людини, однак такі обмеження мають відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Національна поліція відіграє ключову роль у реалізації правового режиму воєнного стану, зокрема під час мобілізаційних заходів, евакуації населення, забезпечення публічної безпеки.

У цьому контексті взаємодія з Уповноваженим може полягати у спільному напрацюванні методичних рекомендацій щодо правомірного

застосування поліцейських повноважень, обміну інформацією про типові порушення та ризики, а також у проведенні спільних навчань для поліцейських щодо стандартів прав людини в умовах збройного конфлікту. Така співпраця сприятиме мінімізації негативних наслідків обмежень прав і свобод та підвищенню легітимності дій поліції.

4. Правосвітницька та навчальна взаємодія. У доповіді значну увагу приділено правосвітницькій діяльності як інструменту зміцнення правової культури суспільства. У цьому аспекті Національна поліція може виступати ключовим партнером Уповноваженого у реалізації спільних інформаційних кампаній, тренінгів і навчальних програм, спрямованих як на громадян, так і на самих поліцейських.

Особливо актуальним є навчання поліцейських стандартам Європейської конвенції з прав людини, практиці ЄСПЛ, принципам недискримінації, захисту вразливих груп населення та комунікації з громадськістю. Інституційна підтримка таких заходів з боку Уповноваженого сприятиме формуванню сервісно орієнтованої моделі поліцейської діяльності.

5. Взаємодія у сфері нормативно-правового забезпечення.

Доповідь засвідчує активну участь Уповноваженого у підготовці пропозицій до законопроектів і підзаконних актів. У цьому контексті Національна поліція може бути залучена до експертного обговорення ініціатив, що стосуються поліцейської діяльності, з метою узгодження правозахисних стандартів із практичними потребами правоохоронної роботи.

Спільна участь у робочих групах, обмін аналітичними матеріалами та статистичними даними дозволять формувати більш збалансовані управлінські рішення, спрямовані на забезпечення ефективності поліції без порушення прав людини.

6. Інституційний діалог і стратегічне партнерство. Загалом аналіз доповіді свідчить, що взаємодія Уповноваженого з Національною поліцією має виходити за межі ситуативного реагування на порушення й набувати ознак сталого інституційного партнерства. Такий діалог має бути спрямований на

спільне формування стандартів правозахисної діяльності, удосконалення внутрішніх механізмів контролю в поліції та підвищення рівня довіри суспільства до правоохоронних органів.

Отже, посилення взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини є необхідною умовою ефективного захисту прав і свобод людини в умовах реформування правоохоронної системи та дії правового режиму воєнного стану. Така взаємодія ґрунтується на системній координації, законодавчому підкріпленні та використанні практичних інструментів, що дозволяють поєднати виконання безпекових завдань із дотриманням конституційних і міжнародних стандартів прав людини.

ВИСНОВКИ

1. Конституційно визначені правоохоронні органи є ключовим інструментом реалізації державної влади у сфері забезпечення публічної безпеки та захисту прав і свобод людини. Їх діяльність має чітко окреслений правовий характер і розглядається як одна з основних гарантій законності, правопорядку та стабільності суспільних відносин у демократичній правовій державі [43; 44; 45].

Національна поліція України у межах своєї компетенції здійснює охоронну, процесуальну, розшукову та превентивну діяльність, безпосередньо спрямовану на забезпечення і відновлення прав і свобод людини у повсякденному житті. Водночас повноваження органів правопорядку обмежені вимогами законності, принципами пропорційності, необхідності та ефективного судового контролю, що виступає запобіжником від свавільного втручання держави у сферу приватної автономії особи.

2. Формування інституту прав людини в Україні є незавершеним і динамічним процесом, що розвивається під впливом міжнародних стандартів, конституційних принципів, практики Європейського суду з прав людини та трансформацій суспільних відносин. Подальший розвиток цього інституту потребує оновлення та систематизації конституційного й галузевого регулювання, узгодження прав і свобод із механізмами їх практичної реалізації, а також створення дієвих інституційних гарантій їх захисту, насамперед у діяльності правоохоронних органів.

3. Правозахисна спрямованість Національної поліції України є системною характеристикою її діяльності, що ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про Національну поліцію» та міжнародних стандартів у сфері прав людини. Поліція виконує ключову роль у забезпеченні балансу між інтересами держави та правами особи, поєднуючи реалізацію владних повноважень із обов'язком поваги до людської гідності, недискримінації та верховенства права. Подальше вдосконалення

правозахисної функції Національної поліції потребує комплексного підходу, що охоплює нормативне регулювання, інституційний розвиток, підвищення професійної культури персоналу та системне зміцнення суспільної довіри до правоохоронних органів.

4. Службова діяльність поліцейського в Україні має чітко виражену правозахисну спрямованість, яка нормативно закріплена у Законі України «Про Національну поліцію» та відповідає конституційній моделі правової держави. Поліція розглядається не лише як інструмент забезпечення публічної безпеки, а як інституція, покликана служити суспільству шляхом охорони прав і свобод людини, дотримання принципів законності, верховенства права та поваги до людської гідності.

Забезпечення прав людини є системоутворювальним елементом службової діяльності поліцейського, що проявляється у вимогах до правомірності, необхідності та пропорційності застосування владних повноважень. Законодавче регулювання поліцейських заходів орієнтоване на мінімізацію втручання у сферу прав і свобод особи та узгоджується з міжнародними стандартами, зокрема положеннями Європейської конвенції з прав людини і практикою ЄСПЛ.

Модель «служіння суспільству», закладена в ідеології Закону України «Про Національну поліцію», є найбільш адекватною сучасним викликам, оскільки поєднує правоохоронну, превентивну та комунікативну функції поліції. Реалізація цієї моделі сприяє підвищенню довіри населення до поліції, формуванню партнерських відносин з територіальними громадами та ефективнішому захисту прав людини на локальному рівні.

Правозахисна ефективність службової діяльності поліцейського безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки, правової культури та внутрішньої мотивації персоналу. Усвідомлення поліцейським соціальної місії служби, її спрямованості на захист прав людини, є необхідною умовою належного виконання службових обов'язків і запобігання зловживанню владними повноваженнями.

В умовах воєнного стану службова діяльність поліцейського набуває особливої правозахисної значущості, оскільки розширення повноважень поліції супроводжується підвищеними ризиками необґрунтованого втручання у права людини. За таких обставин неухильне дотримання конституційних засад, принципів пропорційності та законності є ключовою гарантією недопущення свавілля та збереження довіри суспільства до правоохоронної системи.

5. Встановлено, що в умовах воєнного стану правоохоронні органи виконують складну та багатофункціональну роль, поєднуючи завдання забезпечення національної безпеки з обов'язком дотримання принципу верховенства права та міжнародних стандартів захисту прав людини. Ефективність їх діяльності безпосередньо залежить від здатності зберігати належний баланс між публічними інтересами та індивідуальними правами і свободами.

6. Правоохоронні органи виступають фундаментальною основою стабільності та розвитку демократичної правової держави. Їх роль не обмежується виключно забезпеченням правопорядку, а полягає у гарантуванні прав і свобод громадян, утвердженні принципів справедливості та законності на всіх рівнях суспільного життя. Реформи, спрямовані на адаптацію правоохоронних органів до сучасних викликів, мають забезпечити не лише ефективну протидію злочинності та корупції, а й реальний захист прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів.

7. Міжнародне правоохоронне співробітництво України з Європейським Союзом поступово набуває системного характеру, базуючись на поєднанні правових, організаційних і технічних механізмів. Реалізація запланованих заходів до IV кварталу 2027 року дозволить інтегрувати українські правоохоронні структури в європейські мережі безпеки, забезпечити оперативний обмін інформацією відповідно до стандартів ЄС, створити правові умови для участі у спільних антикримінальних операціях, підвищити рівень професійної підготовки персоналу та розширити міжнародну взаємодію

в межах платформ Європолу, CEPOL, EMPACT і Prüm. Зміцнення інституційної спроможності України у сфері міжнародної правоохоронної співпраці є ключовим чинником адаптації національної системи безпеки до вимог Європейського Союзу.

8. Встановлено, що основні проблеми та ризики порушення прав людини у діяльності Національної поліції України мають комплексний характер і охоплюють нормативно-правовий, організаційний, процесуальний, професійно-етичний та інституційний рівні. Їх подолання потребує системного підходу, що включає вдосконалення законодавства, розвиток ефективних механізмів контролю, підвищення професійної підготовки поліцейських і посилення правозахисної орієнтації всієї правоохоронної діяльності.

9. Забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями Національної поліції України має ґрунтуватися на чіткому законодавчому визначенні меж поліцейських повноважень, неухильному дотриманні принципу верховенства права, а також принципів необхідності й пропорційності під час застосування заходів поліцейського примусу, з обов'язковим судовим і внутрішньовідомчим контролем за правомірністю дій поліцейських.

Ключовим чинником підтримання зазначеного балансу є інституційна спроможність поліції, що включає належний рівень професійної та етичної підготовки поліцейських, розвиток правової культури, ефективне функціонування механізмів дисциплінарної та юридичної відповідальності, а також системну орієнтацію на міжнародні стандарти прав людини і практику Європейського суду з прав людини.

10. Посилення взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини є необхідною передумовою ефективного функціонування системи захисту прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану. Інститут омбудсмена виступає ключовим елементом парламентського контролю, який доповнює судові та адміністративні механізми захисту, забезпечуючи превенцію порушень прав людини та

сприяючи їх своєчасному поновленню.

Доведено, що інституційна взаємодія правоохоронних органів з Уповноваженим підвищує прозорість і підзвітність правоохоронної діяльності, мінімізує корупційні ризики та сприяє формуванню правозахисно орієнтованої моделі публічного адміністрування у сфері безпеки. Реалізація актів реагування Уповноваженого, систематичний моніторинг дотримання прав людини та участь у підготовці змін до законодавства позитивно впливають на якість правозастосовної практики.

11. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік підтверджує, що ефективний захист прав людини в умовах воєнного стану неможливий без конструктивної, системної та правової взаємодії з Національною поліцією України. Така взаємодія має охоплювати реагування на порушення, моніторинг, правопросвітництво, нормативне забезпечення та стратегічний діалог, формуючи сучасну модель поліцейської діяльності, орієнтованої на людину і верховенство права.

Отже, подальше вдосконалення механізмів взаємодії правоохоронних органів з Уповноваженим повинно ґрунтуватися на нормативному закріпленні процедур обміну інформацією, розширенні доступу до відомчих реєстрів, розвитку спільних навчальних і моніторингових програм, а також активному залученні інститутів громадянського суспільства. Такий комплексний підхід відповідає європейським стандартам захисту прав людини та сприятиме формуванню стійкої, демократичної і правової системи публічної влади в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 432 с.
2. Адамович С. Співпраця правоохоронних органів та громадських організацій в документуванні злочинів рф. *Правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару(м. Івано-Франківськ, 21 жовтня 2025 р.) – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет КороляДанила», 2025. С. 7-11.
3. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС: Метод. вказівки для слухачів усіх форм навчання за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» / Укладачі С. М. Клімова, О. Г. Рогова. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2018. 84 с.
4. Андрієвська О. В. Конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 56–57.
5. Балинська О., Рябченко А. Система дозволів та обмежень у здійсненні права людини на вільне поширення інформації в контексті правоохоронної діяльності. *Правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару(м. Івано-Франківськ, 21 жовтня 2025 р.) – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет КороляДанила», 2025. С. 12-16.
6. Бальцій Ю.Ю., Синицин П.М. Перспективи розвитку конституційних принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 82. Ч. 1. С. 147152.
7. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : навч. посіб. Харків : Основа, 1998. 256 с.
8. Баумейстер А. О. Тома Аквінський: вступ до мислення. Бог, буття і пізнання. Київ : Дух і Літера, 2012. 399 с.

9. Бойко В. Сутність правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2023. №3. С. 16-18.
10. Боняк В. Конституційно-правовий статус людини та громадянина як багатоаспектний соціально-правовий феномен. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 76-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 10 груд. 2024 р.) / уклад : к.ю.н., доц. І. А. Сердюк; М. П. Войтюк. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 16-19.
11. Бринзак В.Д., Комаров В.В., Грошевий Ю.М. Нариси з історії адвокатури. Видавничий Дім «ІН ЮРЕ», 2021. 448 с.
12. Бринцев В. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.
13. Величко Л.Ю., Рогова О.Г. Право в публічному управлінні / конспект лекцій. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2021. 120 с.
14. Висновок Конституційного Суду України від 24.12.2019 р. № 9-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009v710-19#Text>
15. Волкова Ю. Репродуктивні права в системі четвертого покоління прав людини. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2024. № 1. С. 39–48.
16. Воронов Д. О. Виконання рішень Конституційного Суду України: проблеми теорії і практики : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право» / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2023. 200 с.
17. Гапотій В.Д., Гігін О.В., Остапенко О.Є. Роль КСУ в гарантуванні конституційних прав громадян. *Наукові перспективи*. 2024. № 6 (48). С. 594–604.
18. Головатий Д. Меморандум про співпрацю з ОГП підписали понад 20 громадських організацій. Детектор Медіа. 2024. URL: <https://cs.detector.media/comm-unity/texts/186277/2024-09-09-gromadski-organizatsii-spivpratsyuvatymut-z-ofisom-gen-prokurora-dlya-rozsliduvannya->

voiennykh-zlochyniv/ (дата звернення: 16.09.2025).

19. Городовенко В.В. Застосування принципу «добропорядного врядування» в практиці Конституційного Суду України. *Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України* : зб. матеріалів укр. наук.-практ. конф., приуроч. до 28-ї річниці прийняття Конституції України (м. Київ, 25 червня 2024 р.) / Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України. Одеса : Юридика, 2024. С. 140–144.

20. Гофман Ю.Б. Етика правоохоронної діяльності в світлі юридичної етики та філософії права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5, ч. 3. С. 433. URL:

21. Гендер і трансгендерність [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/dbkvmn>. Дата звернення: 13.06.2024. 306

22. Дахова І. І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2018. № 4. С. 17–25. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_4_4.pdf

23. Деля Юрій Володимирович, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОДІ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИН. ПРАВОВИЙ ЧАСОПИС ДОНБАСУ Збірник наукових праць
 No 1 (70) 2020 С.208-220.
<https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/issue/view/17/17>

24. Джафарова О. В., Кікінчук В. В., Боровик М. О., Яценко О. С. Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейських під час дії правового режиму воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2 (35). Частина 2. С. 424–433. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.67>

25. Доповідь Генерального секретаря 2014, п. 22.

26. Дорожня карта з питань верховенства права. URL: UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf

27. Дотримання прав людини. URL:

<https://npu.gov.ua/diyalnist/dotrimannya-prav-lyudini/dotrymannia-prav-liudyny>

28. Європейська комісія «За демократію через право». Мірило правовладдя. Rule of Law Checklist. Переклад С. Головатого. 2018. С. 20.
29. ЄСПЛ. Справа «Pretty v. the UK» від 29.04.2002 р.
30. ЄСПЛ. Справа «Гарькавий проти України» від 18.02.2010 р.
31. ЄСПЛ. Справи «Siliadin v. France» (26.07.2005), «Rantsev v. Cyprus and Russia» (07.01.2010).
32. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
33. Закон «Про адміністративну процедуру»: загальні прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом : посіб. для публіч. службовців. Київ, 2022. 76 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://api.par.in.ua/uploads/progress_report/file_uk/30/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%97%D0%90%D0%9F_2022.pdf
34. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 травня 2020 року, Львів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 336 с.
35. Кагановська Т., Серьогін В. Право на належне адміністрування як конституційне право особи: досвід ЄС. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2024. Вип. 37. С. 8–27.
36. Касинюк Л.А., Мельник Е.А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №6. С. 28-32.
37. Кириченко Ю., Шулежко І. Конституційне регулювання права на участь в управлінні державними справами в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 66–71.

38. Коваленко В. В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.81>.

39. Кожан В. В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.

40. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): прийнята Радою Європи 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

41. Кононенко В. П. Практика Європейського суду з прав людини як «живе право» та конституційне право на життя. *Правова держава*. 2019. № 35. С. 89–95. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.35.181338>.

42. Константий О. В. До питання удосконалення конституційного регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29–30 жовтня 2021 року / за заг. ред. Т. О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С. 16–19.

43. Конституційне право : навч. посібник / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 584 с.

44. Конституційне право України : посібник для підготовки до іспитів / Т. М. Слінько, І. І. Дахова, Л. І. Летнянчин [та ін.]. Вид. 8-ме, переробл. та допов. Харків : Право, 2024. 372 с.

45. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.

46. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. ВВР України. 1996. № 30. Ст. 141.

47. Конституція України. Науково-практичний коментар / М.І. Іншин, В.А. Багрій, А.В. Андрєєв [та ін.]. Київ; Кам'янець-Подільський : Рута, 2024. 413 с.
48. Конституція України. Науково-практичний коментар / О.В. Петришин, Р.О. Стефанчук, Ю.Г. Барабаш [та ін.]; ред.: Р.О. Стефанчук, О.В. Петришин. Харків : Право, 2024. 1176 с.
49. Копетюк М. Поняття та класифікація міжнародних стандартів прав людини та громадянина. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1. С. 33-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/icprch_2020_1_9
50. Куліш А. М., Кобзева Т. А., Михайловська Є. В. Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України : підручник / за ред. Суми. 2021. 820 с.
51. Кучер В.О. Права людини: втручання у сферу приватного життя в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 1. С. 92–100.
52. Лапкін А. В. Організація судових та правоохоронних органів України: навч. посіб. у схемах. 7-ме вид., змін. і допов. Харків : Право, 2018. 168 с.
53. Лемак О. В. Значення і роль Конституції в забезпеченні національної безпеки: аспекти сутнісних характеристик. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 69–76. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.11>.
54. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с.
55. Малярєнко В. Т. Судова влада і правоохоронні органи: проблеми незалежності. Київ : Алерта, 2017. 280 с.
56. Мацькевич М. Конституційні культурні права та свободи людини і громадянина на сучасному етапі розвитку демократії в Україні. *Віче*. 2012. № 4. С. 20-22.

57. Машков А. Д. Теорія держави і права : підручник. Київ: Алерта. 2024. 452 с.
58. Мельник М. І. Прокурорський нагляд і права людини. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 368 с.
59. Мерник А.М. Обмеження прав людини в умовах дії особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти та практика реалізації : монографія. Харків : Право, 2024. 456 с.
60. Мощонський В. О. Правові засади взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 504–508. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.76>.
61. Наказ МВС від 09.09.2024 № 614 «Про внесення змін до Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в Міністерстві внутрішніх справ України» <https://mvs.gov.ua/normativno-pravovi-akti/nakaz-mvs-vid-09092024-614-pro-vnesennia-zmin-do-pereliku-vidomostei-shho-stanovliat-sluzbovu-informaciiu-v-ministerstvi-vnutrisnix-sprav-ukrayini>
62. Наточій А. Людина та поліцейський на захисті прав та свобод: моделі взаємодії суспільства і Національної поліції. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 76-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 10 груд. 2024 р.) / уклад : к.ю.н., доц. І. А. Сердюк; М. П. Войтюк. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С.141-143.
63. Нікітенко О. І., Журавель В. В. Правові засади діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення безпеки у прикордонних районах держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 248–251. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/54>
64. Нікітіна Л.О. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в умовах вітчизняного конституційного процесу. *Актуальні тенденції та виклики. Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2024. Т. 26. Вип. 1 (38). С. 41–47.

65. Ніколенко Л. М. Верховенство права як універсальний принцип забезпечення прав людини в сучасних умовах. *Проблеми становлення правової демократичної держави*. 2025. № 2. С. 14–18. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.3>

66. Олександр Волков проти України (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 09.01.2013, № 21722/11, п. 199.

67. Олійник А. Р. Забезпечення європейських стандартів права людини на судовий захист в Україні в доктрині державного управління. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Olijnyk.pdf.

68. Омельчук Л., Добровольська Ю. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав і свобод учасників кримінального провадження під час воєнного стану. *Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу присвяченого 30-річчю Навчально-наукового інституту права, Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 119-122. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://dpu.edu.ua/images/2025/Photo_dlya_novyn_2025/Navcalno-naukovij%20institut%20prava/11%20listopad%20Navcalno-naukovij%20institut%20prava/Zbirnik%20materialiv%20Vseukrainskogo%20kruglogo%20stolu%208.10.25%20r.pdf

69. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. : у 2 ч. / за ред. д-ра юрид. наук Л. М. Москвич. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2016. 244 с.

70. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. і підгот. до іспиту / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 236 с.

71. Осинська О. В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.

72. Основи публічного права України : навч. посібник / кол. авт. ; за

заг. ред. к.ю.н., проф. А.Ю. Олійника, к.ю.н., доц. М.І. Кагадія. Київ : КНУТД ; Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 448 с.

73. Пекарчук В. М. Забезпечення балансу між правами людини та повноваженнями органів правопорядку в правовій державі. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XVII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої Дню юриста*, м. Одеса, 07 жовтня 2025 р. Т. 1. Одеса: ОДУВС, 2025. С. 94–96.

74. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій. Київ : 7БЦ, 2023. 468 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/tdp/2024/kurs_interakt_lek_tdp_2023.pdf

75. Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. та ін. Теорія держави і права : підручник. Харків : Право, 2015. С. 312.

76. Петришина М. О., Петришин О. О. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування. Харків: Право, 2016. 44 с.

77. Пилип'юк О. М. Адміністративно-правове забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина: сутність, поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 02. С. 677–683. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.101>.

78. Півненко Л. В. Конституційні права людини в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні: Правові аспекти їх обмеження. *International security studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Georgian Aviation University*. Tbilisi: Georgia, 2023. P. 993-1017.

79. Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю проголошення декларації прав людини (м. Дніпро, 5 грудня 2023 р.); уклад.: І. А. Сердюк, М. П. Войтюк. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 382 с.

80. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-

2027роки: Указ Президента України від 11 травня 2023 року No 273/2023.Офіційний вісник Президента України. 2023 р. No 12. Ст. 5.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

81. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

82. Про Національну поліцію : Закон України від 7 жовт. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/580-19#Text>

83. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/1402-19>

84. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>

85. Пропозиції Уповноваженого щодо внесення змін до законодавства, які спрямовані на покращення правового регулювання процедур кримінального провадження та захисту прав людини у рамках правоохоронної діяльності. URL:
https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/parlament-vrahuvav-propoziciyi-upovnovazhenogo-pri-vnesenni-zmin-do-kriminalnogo-procesualnogo-kodeksu-ukrayini?utm_source=chatgpt.com

86. Проти катувань. Європейські механізми запобігання катуванням та поганому поводженню. Харків : Права людини, 2007. 228 с.

87. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.

88. Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній П88 практиці: навч. посіб. для студентів магістратури вищої освіти другого (магістер.) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спец. 081 «Право» / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Г. В. Берченко та ін.] ; за заг. ред. проф. Т. М. Слінько, доц. Л. І. Летнянчина; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т

ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 368 с.

89. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_1_4

90. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людей : навч. посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. С. 93.

91. Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : монографія. Харків : Фінарт, 2013. С. 83.

92. Рівні права та можливості [Електронний ресурс] //Офіційний сайт МВС України. Режим доступу: <https://mvs.gov.ua>. Дата звернення: 13.06.2024.

93. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>

94. Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 (справа про постійне користування земельними ділянками). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>

95. Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2019 р. № 7-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19>

96. Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>

97. Роль і значення Конституції України в державотворенні і правотворенні в Україні (до 10-річчя прийняття Конституції України): Постанова Національна Академія наук України від 14.06.2006 № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173550-06#Text>

98. Руденко М. В. Судові та правоохоронні органи України: підручник. Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. 311 с.

99. Савчин М. В. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар). Київ : Юрінком Інтер, 2024. 680 с.

100. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму в контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. С.

281–282.

101. Семенишин М. О. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 143–146.

102. Семенишин М.О. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34998/1/%D0%9C%D0%95%D0%A5%D0%90%D0%9D%D0%86%D0%97%D0%9C%20%D0%97%D0%90%D0%A5%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%A3%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%20%D0%86%20%D0%A1%D0%92%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%94.pdf>

103. Семерак О. С., Семерак І. О. Судоустрій, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. 276 с.

104. Серьогін В. О. Конституційне право України: Навч. посібн. / В. О. Серьогін . Харків : ХНУВС, 2010. 368 с.

105. Сидоров Я. Механізм адміністративно-правового забезпечення реалізації прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану: поняття та сутність. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. Вип. 18. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-18-01-12>

106. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

107. Слюсар К.С. Наукова концепція поколінь прав людини та механізм їх реалізації в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 19 с.

108. Старинський М. В., Завальна Ж. В. Джентрифікація концепту «права людини»: виклики сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. 1. С. 62-66. DOI: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021->

1/13.

109. Статут Ради Європи від 05.05.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_001

110. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. М. Гусарова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 512 с.

111. Тертишник В.М. Конституція України. Науково-практичний коментар. Вид. 3-тє, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2024. 486 с.

112. Тимошенко В.І., Іванчук Н.В. Права людини в контексті національної безпеки України. *Держава і право* : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Київ, 2024. Вип. 95. С. 4–15. DOI: 10.33663/1563-3349-2024-95-4

113. Тиріна М. П. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 728-732.

114. Тищенко К. С. Міжнародні стандарти прав людини: поняття та класифікація. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 328-331. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_78

115. Тінін Д. Г. Формування довіри населення як основний напрям оцінки ефективної роботи Національної поліції України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021 р.) / упоряд. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 134. URL:

https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4008/1/05_11_2021.pdf#page=134.

116. Тінін Д., Завістовський О. Питання вдосконалення мовлення під час фахової підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. Матеріали конференцій МЦНД (19 січня 2024 р., Кривий Ріг, Україна). 2024. С. 236–238. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference->

[proceeding/article/view/975](#).

117. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навч. посіб. / [М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький] ; Луган. держ. ун-т внутр. справ. Луганськ : РВВ, 2006. 600 с.

118. Україна 5 ранку. 5am.in.ua. URL: <https://www.5am.in.ua/> (дата звернення:16.09.2022).

119. Управлінські, правові та соціально-економічні аспекти імплементації *acquis communautaire* у діяльності органів публічної влади України/ Величко Л.Ю., Клімова С.М., Рогова О.Г., Ковальова Т.В., Мирна Н.В., Соколова В.В., Дубовик К.Є., Сергєєва Л.М., Тучак М.О., Корнєва О.С., Рибалко К.В., Собченко В.В., Білоконь М.В. Монографія. За заг. ред. докторів юридичних наук Л.Ю. Величко та С.М. Клімової. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2021. 204 с.

120. Федчишин А. Діяльність національної поліції щодо захисту прав і свобод людини: сучасний стан, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 311-316. DOI: 10.35774/app2019.04.311

121. Фокіна А.О. Правові позиції Конституційного Суду України з питань реалізації і захисту політичних прав громадян. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 31–38.

122. Футорянська К.П. Роль тимчасових заходів у захисті прав людини : дис. ... д-ра філософії [спец. 281 – Міжнародне право] / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2024. 211 с.

123. Хальота А. І. Класифікація конституційних особистих прав і свобод людини та громадянина. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 22 березня 2018 року) 2018. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/4917>

124. Хоббі Ю. С. Соціально-економічні права людини у контексті

проведення конституційних перетворень в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки* 2 (1) (2015): 99-103.

125. Чальцева О. М., Юрковський В. С. Функціонал правової держави в умовах воєнного стану. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки.* 2025. № 10. С. 28–33. DOI: 10.31558/2617-0248.2025.10.5.

126. Чупринський Б. О., Грачук В. С., Карпінська Н. В. Особливості формування психологічної стійкості у працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 5, ч. 3. С. 146–152. URL:

127. Шаповалова К. Право на рівність в Національній поліції України: роль управління дотримання прав людини. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці.* Черкаси: Видавництво «306». 2025. Вип. 25. С. 300–306. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24923/1/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA-25.pdf>

128. Швець Д. В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми.* Харків, 2017. С. 13–15.

129. Шибаніц Д. М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право /* голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Т.1. Вип. 31. С. 57–61.

130. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ : Реферат, 2007. 640 с.

131. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Юридична думка, 2007. 943 с.

132. Шматко Н. Вступ до теорії правових систем. *Юридична газета.*

2009. № 21. URL: <http://www.yur-gazeta.com/ru/article/675/>

133. Що таке гендер URL: <http://surl.li/zezgjo>. Дата звернення: 13.06.2024.

134. Ahmad A. Code of ethics for electronic media in Pakistan. *Technium Social Sciences Journal*. 2022. № 29(1). P. 198–211. <https://doi.org/10.47577/tssj.v29i1.1088>

135. Anthony Tirado Chase. Challenges Toward a Human Rights of Structural Transformation: Connecting Theory and Lived Realities. *Human Rights Quarterly*, Volume 41, Number 1, February 2019, pp. 185-189. <https://muse.jhu.edu/article/716367/pdf>

136. Antonovych M. Evolution of the concept of human rights // Law of Ukraine, 2005, № 1, p. 16-20; Rubin E.L. Rethinking Human Rights // International Legal Theory Human Rights /.- 2003-V01.9.- P.5-78; Donelli J. Human Rights in International Politics / Translated from English T. Zavaliya. - Lviv, 2004. 208 p.

137. Bachinin V.A. Philosophy of law and crime. - Kharkiv: Folio, 1999. - 607p.

138. Karaliunaite-Storækre, S. (2008). The binding nature of provisional measures in the field of human rights. University of Oslo. URL: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22759/provmeasures_thesis.pdf?sequence=1

139. Koval M.V. Protection of rights, freedoms and legitimate interests of citizens of Ukraine in the process of law enforcement: Monograph / Dikhtievsky P.V., Beschasy V.M., Filonov V.P. Filonov O.V., Koval M.V., and other. In general. ed. PhD, prof. P.V. Dikhtievsky. Donetsk: Publishing House «Noulidzh» (Donetsk branch), 2009. - 219 p .; www.memo.ru

140. Kovalyova O.V. Worldview-conceptual principles and specifics of the process of socialization of future law enforcement officers studying at universities of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, // Philosophy and Law: cultural and historical aspects of interaction: monograph. [O.M. Litvinov, M.F. Maksimov, O.M. Yeremenko, etc.]; for ed. O.M. Litvinova; Ministry of Internal Affairs of Ukraine,

Luhansk. State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko. - Luhansk: RVV LDUVS named after E.O. Didorenko, 2010. - 312 p.

141. Kovbas I. V., Koval M. V. Overview of doctrinal studies of the human rights phenomenon in Ukraine. *Human Rights and Public Administration*. (European Dimensions of Law Series). Ruse: Angel Kanchev University of Ruse, 2022. P. 49–72.

142. Modern dictionary of foreign words: About 20 thousand words and word combinations / Compiled by: OI Skopnenko, TV Tsymbalyuk.– K .: Dovira, 2006.– 789 p. - (Dictionaries of Ukraine).

143. Nagamatsu S. War, Crimes, and Terrorism. In: Abe, S., Ozawa, M., Kawata, Y. (eds) *Science of Societal Safety*. Trust, vol 2. Springer, Singapore, 2019. P. 102.

144. Pivnenko L. Constitutional human rights in the conditions of the legal regime of martyr state in Ukraine: legal aspects of their limitations. *International security studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects*. International collective monograph. Georgian Aviation University. Tbilisi, Georgia 2023. C. 993-1017. DOI 10.5281/zenodo.7825520

145. Protocole № 14. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 2006. № 2. С. 143–150.

146. Pustovit Zh.M. Current issues of human rights and freedoms and citizen in Ukraine: textbook. way. K .: KNT, 2009. 232 p.

147. Ramcharan B. G. (2024). *New Dimensions in the International Protection of Human Rights and the Need for a New Human Rights Diplomacy*. (1st ed.). BRILL.

148. Slyvka S.S. Ukrainian national philosophy of law: anthological perspective. Lviv: Volia, 2001. 168 p.

149. Ukraine 2025 Report: Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS “2025

Communication on EU enlargement policy”: Commission Staff Working Document.
– Brussels, 4 November 2025. – SWD(2025) 759. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-enlargement-.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Пропозиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо
вдосконалення кримінального процесуального законодавства¹

Пропозиція Уповноваженого (суть)	Норми КПК України (орієнтир для змін/застосування)	Практика ЄСПЛ (справи, короткий висновок)	Очікуваний ефект
Встановити чіткі граничні строки досудового розслідування кримінальних проступків від моменту внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення про підозру.	ст. 28 (розумні строки), ст. 214 (початок досудового розслідування), ст. 276–278 (повідомлення про підозру).	Kudła v. Poland (2000) – обов’язок забезпечити «розумний строк»; Merit v. Ukraine (2004) – надмірна тривалість провадження.	Зменшення затягувань, підвищення передбачуваності процесу та довіри до слідства.
Уточнити підстави, форму та зміст повідомлення про підозру; гарантувати своєчасне вручення і процесуальне інформування.	ст. 276 (підстави), ст. 277 (зміст), ст. 278 (вручення), ст. 279 (зміна підозри).	Mattoccia v. Italy (2000) – конкретність обвинувачення; Pélissier and Sassi v. France (1999) – право бути поінформованим про зміну кваліфікації.	Посилення захисту права на інформацію й підготовку захисту.
Розширити і конкретизувати ранній доступ сторони захисту до матеріалів провадження (особливо для проступків).	ст. 221 (ознайомлення під час досудового розслідування), ст. 290 (відкриття матеріалів).	Edwards and Lewis v. UK (2004) – доступ до матеріалів; Natunen v. Finland (2009) – розкриття доказів, баланс інтересів.	Справедливість і змагальність процесу, менше ризиків порушення ст. 6 КЗПЛ.
Гарантувати право на захисника з першого допиту/контакту з	ст. 20 (право на захист), ст. 42 (права підозрюваного), ст. 52–54 (участь	Salduz v. Turkey (2008), Beuze v. Belgium (2018) – доступ до адвоката	Недопущення самовикривальних свідчень і

¹ Таблиця містить узагальнені пропозиції Уповноваженого, відповідні статті Кримінального процесуального кодексу України та приклади релевантної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), що відображають стандарти захисту прав людини у кримінальному провадженні.

правоохоронним органом, посилити процесуальні запобіжники.	захисника), ст. 208 (затримання).	на ранніх стадіях; Dvorski v. Croatia (2015) – ефективність захисту.	покращення якості доказування.
Посилити судовий контроль за свободою та особистою недоторканністю: оперативний контроль законності затримань і тримання під вартою.	ст. 206 (загальні обов'язки слідчого судді), ст. 207–209 (затримання), ст. 183–197 (запобіжні заходи).	Kharchenko v. Ukraine (2011) – свавільне тримання; Ignatov v. Ukraine (2016) – належне обґрунтування тримання під вартою.	Скорочення порушень ст. 5 КЗПЛ, підвищення стандартів обґрунтування рішень.
Забезпечити ефективно розслідування скарг на жорстоке поводження; обов'язкова фіксація (аудіо/відео) ключових слідчих дій.	ст. 107 (фіксування кримінального провадження), ст. 104–106 (протоколи), ст. 214, 216 (початок/підслідність).	Kaverzin v. Ukraine (2012), Afanasyev v. Ukraine (2005) – ефективно розслідування за ст. 3 КЗПЛ.	Зниження випадків жорстокого поводження та підвищення довіри до слідства.
Гарантувати належне повідомлення потерпілих і підозрюваних про процесуальні рішення та їх права, включно з перекладом.	ст. 55–57 (потерпілий), ст. 68 (перекладач), ст. 277 (зміст підозри), ст. 290 (відкриття матеріалів).	Laska and Lika v. Albania (2013) – право розуміти провадження; Hermi v. Italy (2006) – повідомлення та мовні гарантії.	Реалізація принципу поінформованості сторін і рівності зброї.
Підвищити прозорість і підзвітність оперативних комунікацій та обміну даними між органами досудового розслідування і прокуратурою.	ст. 36 (повноваження прокурора), ст. 40 (повноваження слідчого), ст. 104–107 (процесуальна фіксація).	Matanović v. Croatia (2017) – допустимість доказів, стандарти прозорості; Vykov v. Russia (2009) – контроль за оперативними заходами.	Менше спорів щодо допустимості доказів і зловживань процесуальними повноваженнями.
Закріпити чіткі критерії «розумності строків» і процесуальні наслідки їх	ст. 28 (розумні строки), ст. 303–307 (оскарження рішень, дій, бездіяльності), ст. 376 (мотивування рішень).	Kudła v. Poland (2000), Scordino v. Italy (2006) – ефективний засіб щодо надмірної тривалості.	Запобігання затягуванню проваджень та ефективний захист прав учасників.

порушення (ефективний засіб юридичного захисту).			
Посилити гарантії допустимості доказів, отриманих унаслідок негласних слідчих (розшукових) дій, та їх судовий контроль.	ст. 246–275 (НСРД), ст. 86–89 (допустимість доказів), ст. 87 (недопустимість отриманих з порушенням прав).	Roman Zakharov v. Russia (2015) – контроль за втручанням у приватність; Dragojević v. Croatia (2015) – стандарти перехоплення.	Баланс між ефективністю розслідувань і правом на приватність та справедливий суд.
Уніфікувати стандарти фіксації та збереження цифрових доказів; забезпечити їх доступність для сторін.	ст. 84–99 (докази), ст. 104–107 (процесуальні документи та фіксація), ст. 159–164 (тимчасовий доступ).	Barbulescu v. Romania (2017) – цифрова приватність; López Ribalda v. Spain (2019) – відеоспостереження і пропорційність.	Підвищення надійності цифрових доказів і прозорості їх обігу.
Розширити права потерпілих на інформацію, участь і відшкодування шкоди, включно з процесуальною допомогою.	ст. 55–57 (статус потерпілого), ст. 61 (представник), ст. 127–129 (цивільний позов у кримінальному провадженні).	Bati and Others v. Turkey (2004) – ефективність розслідування і права потерпілих; MC v. Bulgaria (2003) – процесуальні обов'язки держави.	Підвищення якості захисту прав потерпілих і довіри до кримінальної юстиції.